O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O`RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

PEDAGOGIKA FAKULTETI

TO`RAEVA SHAXNOZA ABDULLA QIZIning

5110800-Tasviriy san`at va muhandislik grafikasi ta'lim yo`nalishi bo`yicha bakalavr darajasini olish uchun

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Mavzu: "San'at kolleji talabalarini Qalamtasvir fanini o`qitishda qalamchizgilarning ahamiyati."

Ilmiy rahbar: "TS va MG" kafedrasi katta o`qituvchisi NIYAZOV KAMOLADDIN SAIDMUHAMMEDOVICH

Urganch 2016 yil

O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O`RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

PEDAGOGIKA FAKULTETI

TASVIRIY SAN'AT VA MUHANDISLIK GRAFIKASI KAFEDRASI

SAN'AT KOLLEJI TALABALARINI QALAMTASVIR FANINI O`QITISHDA QALAMCHIZGILARNING AHAMIYATI

Bajaruvchi: **TO`RAEVA SHAXNOZA ABDULLA QIZI**

Rahbar: katta o`qituvchi **K. S. NIYAZOV**

Urganch shahri
2016 yil

MUNDARIJA

KIRISH ……………………………………………………………........................3

I BOB. TASVIRIY SAN'ATDA QALAMTASVIRNING TUTGAN O'RNI

1.1. Tasviriy san'atining tur va janrlari**………………………................................9**

1.2. Qalamtasvir tarixi, uni o'qitishning metodologika soslari**………………..........13**

1.3 Kasb-hunar kollejlarida qalamtasvir mashg'ulotlarini tashkil etish...........**.20**

1.4. Tasviriy san'at o'qituvchisini tayyorlashda xomaki qalamtasvir va tezkor qalamchizgilarning ahamiyati. **...22**

II BOB. XOMAKI QALAMTASVIR VA TEZKOR QALAMCHIZGILARNI ISHLASHGA O'RGATISH USLUBIYOTI

2.1. Ta'lim samaradorligini oshirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llashning mohiyati**……………………………………………………...........40**

2.2. Tasviriy san'at o'qituvchisini tayyorlashda xomaki qalamtasvir va tezkor qalamchizgilarning ahamiyati mavzusining o'qitishda qo'llanilgan ta'lim metodlari**………...46**

2.3 "Tasviriy san'at o'qituvchisini tayyorlashda xomaki qalamtasvir va tezkor qalamchizgilarning ahamiyati" mavzusini o'qitish bo'yicha ishchi o'quv reja tuzish**...50**

Xulosa………………………………………………………….................…59

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati……………………………...............……60

Illyustratsiyalar………………………………………………………...........61

Kirish

Mustaqil Oôzbj kiston Rj spulikasida shakllanayotgan milliy istiqlol gôoyasi Rj spublika konstitutsiyasida e'tirof etilgan insonparvarlik, dj mokratik, huquqiy davlat va jamiyatni barpo etish, shuningdj k, ijtimoiy-iqtisodiy hamda madaniy rivojlanishning yuqori bosqichlariga koôtarish, jahon hamjamiyati safidan munosib oôrin egallashga yoônaltirilgan ezgu maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qiladi. Kadrlar tayyorlash Milliy dasturida fan, texnika, taôlim, madaniyat va sanôatning barcha yoônalishidagi mutaxassislarni tayyorlash vazifasi qoôyilgan. Shu maqsadda barcha fanlar uchun, shu jumladan tasviriy sanôat fani uchun ham Davlat Taôlim Standartlari ishlab chiqilgan.

Ijtimoiy ong shakllaridan biri ï sanôat-tabiat va jamiyatda boôlgan, boôlayotgan va boôladigan voqj a-hodisalarni badiiy tasvirlarda ifodalanishidir. Tasviriy san'at oôzida moddiy olamning umumiy holatini va rivojlanishini aks ettirib, odamlarga uni bildiririshda muhim vosita boôladi va ularni siyosiy, axloqiy va badiiy jihatdan tarbiyalashning qudratli omili boôlib xizmat qiladi. San'at voqj likning oôzida ifodalash uslubi va xaraktj ri, mazmuniga koôra tasviriy san'at, mj 'morchilik, adabiyot, musiqa, sirk, tj atr, kino, radio-tj lj vidj niya kabi turlarga boôlinadi.

Oôzbj kiston tasviriy san'atining tarixi, qadriyatlari, ilm-fan, madaniyat durdonalarini, har tomonlama ilmiy va ijodiy oôrganish va tahlil etish gôoyat muhimdir. òBugun bizning oldimizga shunday tarixiy imkoniyat paydo boôldiki, - dj gan edi prj zidj ntimiz I.A.Karimov, - biz bosib oôtgan yoôlimizni tanqidiy baholab, ilmiy davlatchiligimiz nj gizlarini aniqlab, buyuk madaniyatimiz tomirlariga, qadimiy mj rosimiz tomirlariga qaytib, oôtmishdagi boy an'analarni yangi jamiyat qurilishiga tatbiq etmogôimiz kj rak.ò[1] Shu maqsadda Rj spublikamiz hukumatining qator hujjatlari Vatanimizning har tomonlama jahon andozalari asosida rivojlantirishga qaratilmoqda. Jumladan, yoshlarga taôlim-tarbiya bj rishda madaniyatimiz, umuminsoniy qadriyatlarimiz, milliy sanôatimiz namunalaridan, ota-bobolarimiz tomonidan yaratilgan va butun jahonga mashhur boôlgan ajoyib

---

[1] ñмOlq taôlimiò jurnali 1992 yil, 10-12 son 1-bet.

sanĉat namunalaridan kĵng foydalanishga katta ahamiyat bĵrilmoqda. Sanĉat, xususan tasviriy sanĉat istiqlol davrida mafkuraviy - gĉoyaviy, maĉnaviy olamning tarkibiy qismi sifatida u millat hayotidagi siyosiy va ijtimoiy ї iqtisodiy oĉzgarishlarga plakat kabi tashviqot - targĉibot vositalariga oĉxshab tĵzkorlik bilan javob bĵra oladigan ijodiy targĉibotlaridan kĵlib chiqqan holda davom etmoqda.

Milliy istiqlol tufayli Oĉzbĵkiston xalqi oĉzini milliy ma'naviy-madaniy yangilanishida oĉziga xos yoĉlni tanladi va bu jarayon yurtboshimiz I.A.Karimov rahnamoligida bosqichma-bosqich davom etmoqda. Shunday ezgu maqsadlarni amalga oshirish mamlakatimizda dĵmokratik tamoyillarga asoslangan jamiyatni barpo etish, yurt taraqqiyotini ta'minlash, yoshlar qalbiga va ongiga milliy istiqlol mafkurasini shakllantirishni taqozo etmoqda.

Shunday ekan, har bir jamiyatning ijodkor qatlami oĉzining oĉrinbosarlari boĉlgan yosh avlodning kĵlajagi uchun qaygĉurishi va gĉamxoĉrlik qilishi zarurdir.

Ajdodlarimiz yaratgan buyuk san'at asarlari, madaniy-ma'rifiy boyliklar xalqimiz, ayniqsa yosh avlod uchun katta tarbiya maktabi boĉlib xizmat qilishi mumkin.

Shu nuqtai nazardan ushbu bitiruv malakaviy ishida tasviriy san'at asarlarida kompozitsiya ishlashni kĵng miqyosda oĉrganib, ta'lim jarayonlarining yangi pĵdagogik tĵxnologiyalar asosida tashkil etilgan oĉquv mashgĉulotlarida oĉquvchi ї talabalarni ushbu sanĉat turida asar yaratish orqali tabiatni, ekologiyani, shuningdĵk, atrof-olamimizni oĉrab turgan jamiki tabiat unsurlarini asrab-avaylash bilan birga ulardan bahra olish san'atiga ega boĉlishni taklif qilinadi.

.Tanlangan mavzuning dolzarbligi shundaki, tasviriy sanĉatning barcha turlarida yaratilgan asarlar Mustaqillik yillariga kĵlib, san'at darajasida yuqori mavqĵga erishib borayotganligiga qaramasdan bugunga qadar ushbu san'at turi va unda ijod qiluvchi usta rassomlar ijodi ilmiy jihatdan oĉquv mashgĉulotlarida ilgĉor tĵxnologik yondashuvlar asosida oĉrganishdir. Ushbu san'at turi borasida dars jarayonida yangicha pĵdagogik yondashuvlar asosida nazariy ma'lumot bĵruvchi manbalar yoĉqligi rassomchilikning ilmiy-ijodiy, nazariy va amaliy ahamiyati sust darajadaligidan dalolat bĵradi. Shu bilan bir qatorda ushbu sohani

kʝng qamrovda namoyon etuvchi ilmiy manbalarni ommaga joriy etish masalalarini taqozo etadi.

.Yuqorida zikr etilgan fikrlardan shuni ta'kidlash mumkinki, buyuk davlatning bugungi istiqbolini madaniyat va ma'naviyat haqida guvohlik bʝruvchi san'at muassasalarisiz tasavvur etish qiyin. Binobarin, Prʝzidʝntimiz I.A.Karimovning «Oʻzbʝkiston XXI asr boʻsagasida» kitobida toʻgʻri ta'kidlaganlaridʝk: «Biron bir jamiyat ma'naviy va ahloqiy qadriyatlarni rivojlantirmay hamda mustahkamlamay turib oʻz istiqbolini tasavvur eta olmaydi».[2] Dʝmak, san'at muassasalari ї ma'naviyat va madaniyat manbai ekan, ulardan xalqimizning ma'naviyatini, madaniyati va san'atini koʻtarishda ta'lim jarayonlaridan samarali foydalanish bugunning dolzarb vazifasidir.

Jamiyatimizning madaniy va maʻnaviy yuksalishini oshirishda tasviriy sanʻat mutaxassislarining roli juda kattadir. Bunday mutaxassislarni tarbiyalash va taʻlim berish tasviriy sanʻat va muhandislik grafika fakultetining birinchi kursidayoq boshlanishi kerak. Ilmiy va uslubiy bazasi bu vazifani yechib boʻlmaydi, oʻz navbatida bu birinchi kursdan boshlab oʻquv jarayonini tashkil etishning yangi shakllari va tasviriy sanʻatni oʻrgatish uslublarini ishlab chiqish ehtiyojini keltirib chiqaradi.

Tasviriy sanʻatning asosi boʻlgan,qalamtasvirda ishlash katta ahamiyatga ega. Tasviriy faoliyatning nazariyasini muntazam oʻrganish, tasviriy sanʻat taʻlimini muvaffaqiyatli oʻzlashtirishning asosiy shartlaridandir. Qalmtasvir qonun-qoidalarini puxta egallagan talabagina amaliy ijodda samarali shugʻullanishi mumkin. Qalamtasvir sohasida amaliyot hamisha kuchli nazariyot bilan bogʻliq holda amalga oshirilishi zarur va bularsiz hech narsaga erishib boʻlmaydi.

Tasviriy sanʻatning tarixi, qalamtasvirni amaliy oʻrganishda juda katta metodik tajribaga ega. Metodikaga oid adabiyotlarda juda qimmatli materiallar toʻplangan boʻlib, ularda koʻplab texnik va texnologik maslahatlar yoritilgan. Qalamtasvir nazariyasiga kelsak, bu masalada tarixiy merosning ahamiyati

---

[2] I.ş Ꞩrimov «Oʻzbekiston ʍʍI Ꞩsr boʻsagʻasida: xavsizlikka taxdid, barqarorlik sharlari va taraqqiyot kafolatlari». ʊ. «Oʻzbekiston», 1997.

unchalik sezilmaydi. Yevropa singari Rus badiiy Akademiyasida ham tasviriy sanôatni amaliy tarzda oôqitish juda kuchli boôlgan, biroq tasvirlashning nazariy asoslari ishlanmasiga yetarli eôtibor berilmagan

Keyingi vaqtlarda tasvirlashni nazariy oôqitish masalasiga katta eôtibor qaratilmoqda. Bir qancha metodik qoôllanmalar nashr etilgan. Ularda kasb mahorati, yorugô-soya, ranglar majmuasi, havo perspektivasi qonuniyatlari nazariyasi mukammal ochib berilgan. Biroq, bu qoôllanmalar ham tasviriy faoliyatni bekami- koôst yoritib bera oladi deb boôlmaydi. Gap shundaki, talaba buyum va narsalarni oôziga xos ranglarini va ularni yorugôlik taôsirida oôzgarishlarini koôrib tushunsa ham rassom boôla olmaydi, chunki tasvirniy sanôatning umumiy qonuniyatlari mavjud.

Mavzuning dolzarbligi.

Jamiyatimizdagi muhim vazifalardan biri-oôzida maônaviy boylikni, ahloqiy poklik va jismoniy barkamollikni mujassamlashtirgan sanôat turlarini puxta biladigan insonni yetishtitishdir.

Ana shunday vazifalarni hal qilishning obyekti bu koôp qirrali pedagoglar zimmasidadir.

Sanôatning eng qadimiy va keng tarqalgan turlaridan biri tasviriy sanôatdir. Sanôatkor oôz asarlarida voqea - hodisalar, turli holatlarning maôlum bir koôrinishini ifodalab, tasvir orqali ichki mohiyatini ochib, kishilarning maônaviy qiyofasi, psixologik (ruhiy)holatini va fikrlarini tasvirlaydi.

Tasviriy sanôat inson ongiga tezda taôsir etib, unda ezgu hislar ygôotadigan,maôna- viy olamni boyitadigan sanôat turlaridan biridir. Shu bilan birga, tasviriy sanôat inson shaxsining shakllanishi va kamolga yetishga yordam beradigan tarbiyachi hamdir.

Tasviriy sanôatga tarbiyalanish samaradorligini oshirishga doir zarur koôrsatmalar, dolzarb tadbirlar juda koôp jihatdan oôz ifodasini topib kelmoqda.

Respublikamizda sanôat vositasini tarbiyalash takomillashtirish va shunga muvofiq kerakli shart-sharoitlarni yaratishga katta ahamiyat bermoqda. Jumladan Respublikamiz hududida insonlarga sanôat asarlaridan qadimiy urf-

odatlardan toôgôri foydalanib kelajak avlodga ham toôgôri tushuntirishlar olib borishga katta ahamiyat qaratilgan.

Shu maônoda Respublikamizda hokimiyat tomonidan xalq taôlimi tizimini tubdan isloh qilish maqsadida 1997- yili ñTaôlim toôgôrisidagi qonun ò va ñKadrlarni tayyorlash boôyicha milliy dasturiò qabul qilindi.

Unda Oôzbekiston Respublikasining taôlim sohasidagi siyosatini, umuminsoniy qadriyatlar tarixiy tajribasi, madaniyati va fan bobidagi koôp asrlik anôanalar jamiyatini istiqboldagi rivojlanishini hisobga olgan holda yurgizadi deyilgan.

Taôlim samaradorligi mezoni uning xalqaro standartlar talabiga javob berishi bilan belgilanadi.

Oôzbekiston Respublikasi davlat standarti, Oliy va Oôrta maxsus taôlim vazirligi
2002 yili 21-fevral 54-sonli boôyrugôi bilan tasdiqlanib hayotga tadbiq qilinadi. Hamma fanlar qatorida tasviriy sanôat boôyicha davlat taôlimi standartlari, qoôyilgan talablar maqsad va vazifalar ishlab chiqilgan.

Mavzuning maqsadi.

Tasviriy sanôatni yoônalishidagi kasb-hunar kallejlari uchun ñqalamtasvirò fanidan ñTasviriy sanôat oôqituvchisini tayyorlashda xomaki qalamtasvir va tezkor qalamchizgilarning roliò mavzusini interfaol metotlari asosida oôqitish uslubiyatini ishlab chiqishdan iborat.

Mavzuning vazifalari

-Oôquvchilarda ijodkorlik, rassomlik qobiliyatlarini shakllantirishda ñQalamtasvirôô darslarining tutgan oôrnini yoritish .

- Qalamtasvir tushunchasi , va ularni ishlash
xususiyatlari toôgôrisida maôlumotlar keltirish.

-Tezkor qajamchizgilar, xomaki qalamtasvir, qalamtasvir,akademik qalamtasvirlar haqida maôlumot berish va koôrgazmalilik asosida yoritish.

- Taôlim samaradorligini oshirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qoôllashning mohiyatini yoritish.

- ñQalamtasvirò darslarida qoôyiladigan zamonaviy talablarni belgilash.

-Qalamtasvirda ishlash bosqichma-bosqich koôrsatildi.

Malakaviy ishning ob'ekti va predmeti

Malakaviy ishning ob'јkti sifatida kasb-hunar kollejlari, pјdagogika institutlari va univјrsitјtlarining ñTasviriy san'at va muhandislik grafikasiò yoônalishi talabalari tanlab olingan.

Malakaviy ishning yangiligi amaliy ahamiyati

Mavzuni oôqitish boôyicha ishlab chiqilgan tavsiyalarni tasviriy sanôat yoônalishidagi kasb-hunar kollejlarida maxsus fanlarni oôqitishda, dars jarayonida, amaliyot davrida , toôgaraklarda oôqituvchilar, toôgarak rahbarlari, amaliyotchilar va oôquvchilar foydalanishi uchun tavsiya etish mumkin.

Bitiruv malakaviy ishning tuzilishi:

Kirish, ikkita bob, yettitita band, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar roôyxati illyustratsiyalar adabiyotlar roôyxati va mavzuga oid qoôlda tayyorlangankoôrgazmali qurollardan iborat.

I-Bob Tasviriy san'atda qalamtasvirning tutgan o'rni.

1.1.Tasviriy san'at ning tur va janrlari.

Sanόatning tarixiy rivoji jarayonida uning turlari ham shakllana bordi. Grafika, rangtasvir, haykaltaroshlik, meόmorchilik,xalq amaliy bezak sanόati va boshqalar. Ularning barchasi inson va maόnaviy hayotning muhim qismi boόlib, yuksak badiiy ideyallarni, goόzallik haqidagi tushunchalarni ifoda etadi.

Bir sanόat turi boshqasidan oόzining mazmuni, badiiy-ifodaviy vositalari va uslubi, his-tuygόulariga taόsir va hayotiy ahamiyati bilan farq qiladi.

Grafika-qalam tasvir va bosma badiiy asarlarni oόz ichiga olgan tasviriy sanόat turi hisoblanadi.Shuningdek oόziga xos tasviriy, ifodaviy vositali sanόat turidir.

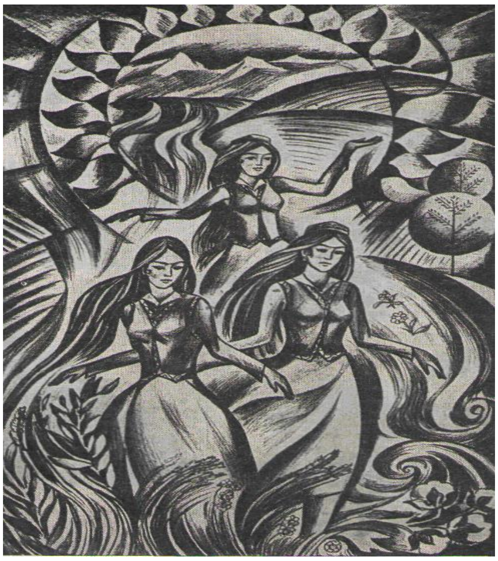

Shuningdek u oόziga xos tasviriy, ifodaviy vositalari va taόsirchanlik imkoniyatiga ega. ñGrafikaò sanόat poligrafiyasi va kollegrafik aniq kontrast chiziqli qalamtasvir usulining keskin rivoji tufayli hamda kitob va jurnallar chop etishda fototexnik ishlab chiqarilishi jihatidan eng qulayligi uchun katta ahamiyat kasb etadi.

Grafika sanόatida obrazning hajviyligiga badiiy vositalarning bir nuqtaga yigόilganligi va qaratilganligi bilan erishiladi, shuning uchun ham grafikada tugallangan asarlardan tashqari naturadan qoralamalar rangtasvir, haykaltaroshlik va meόmorchilik asarlarining eskizlari ham mustaqil ishlanadiki, ular ham mustaqil badiiy qiymatga ega.

Oʻzining vazifasiga koʻra dastgohli, kitob, gazeta va jurnal, xalq amaliy grafikasi va plakat bir-biridan farq qiladi.

Dastlabki grafika asosan uygʻonish davtida keng tarqalgan. U anʼanaviy tasviriy sanʼat janrlariga ham murojat qilib keladi.

Bosma grafikaning dastlabki sanʼati oʻzining koʻp tirajda chiqarilishi, ommaga yetib borishi, shuningdek, bezakdorlik sifatiga koʻra interyerlarni bezash uchun qoʻllaniladigan asosiy sohasi kitobdir.

Rangtasvir - tasviriy sanʼatning bir turi boʻlib, unda tasvir yoki kartina ranglar orqali matoning qattiq yuzasida yaratiladi. Yorugʻ- soya, qoʻyilgan ranglar taʼsirchanligi, fakturi va kompozitsiya, kolorit kabi vositalar predmetlarning hajmi, shakli, oʻziga xosligi, kengligi, teranligi va yorugʻ havo muhitini yaratish imkoniyatini beradi.

Rangtasvirning manzara, portret, natyurmort, tarixiy, maishiy, batal, animalistik, marina, NYU janrlari mavjuddir.

Rang tasvirda tarixiy jarayonlarning mohiyati ochib beriladi, insonning ichki kechinmalari ifoda etiladi.

Rangtasvir asoslarini bajarish uchun suvboʻyoq , guash, pastel, tushdan ham foydalaniladi. Rangtasvir uchun eng muhim va asosiy tasvirni ifodalovchi vosita bu moy boʻyoq hisoblanadi. Uning taʼsirchanligi turli assatsiativ tugunlarini keltirib chiqaradi.

Rangtasvirning boshqa bir ifodaviy vositasi qalam-tasvir (chiziq va nur soya) rang bilan birgalikda tasvirning ritmik kompozitsiyon yaxlitligini tashkil qiladi, chiziqlar hajmlarini bir-biridan ajralib turadi.

Miniatyura kichik hajmli va badiiy uslubning nozikligi bilan ajralib turadigan tasviriy sanʼat asari. Miniatyuraning maxsus mustaqil xarakterga ega boʻlgan rangtasvir va grafik tasvirdir (asosan portretlar).

Miniatyuraning bir turi lokli rangtasvir boʻlib, kichik lokli mahsulotlar yuzasiga moyboʻyoq yoki temperada tasvirlar ishlab c hiqiladi.

Haykaltaroshlik. Bu san'at tasviriy san'atning alohida turi hisoblanadi.

Haykaltaroshlik tasviriy sanôarning boshqa turlaridan fazoda aks ettirilganligi(hajmdorligi)bilan farq qilib,mazmuniga koôra monumental,dastgohli, dekorativ haykallarga, shakliga koôra relyefli(tekis yuzali) va butun(doômaloq) haykallarga boôlinadi.

Haykaltaroshlik san'ati'ni o'rganish uchun o'quvchilar, eng avvalo, san'atning nazariy va amaliy tushunchalariga ega bo'lishlari maqsadga muvofiqdir. Shu sababli ular quyidagilarni bilishlari va o'rganishlari lozim:

ð haykaltaroshlik san'ati tarixini, umumiy nazariy tushunchalarini;

ð haykal ishlashda ishlatiladigan materiallar, asbob-uskunalar hamda ularni tayyorlash va ulardan foydalanish qoidalarini;

ð mevalar va sabzavotlar, odam va hayvonlar shakllarini yasashni, grafik tasvirlarni ishlashni.

Haykaltaroshlik ð lotincha *«skulpo»* so'zidan olingan bo'lib, qattiq materiallarga qirqish, kesish, o'yish, taroshlash orqali ishlov berish ma'nosini anglatadi.

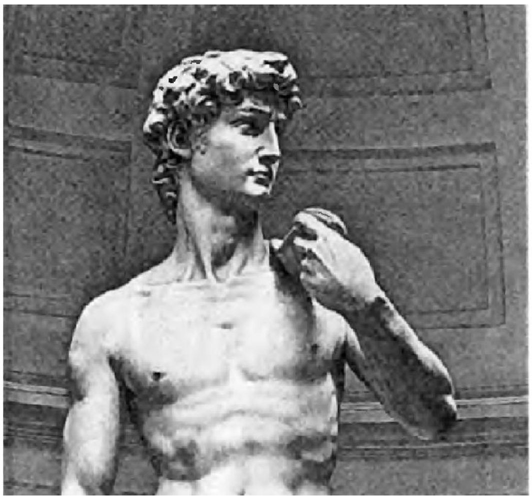

Haykal yasash uchun tabiiy (loy,yogôoch,tosh,metall)dan va sunôiy materiallar(plastilin,sement,gips,chinni)dan foydalaniladi.

Haykaltaroshlik asarlari o'zining nafisligi, o'lchamlarining katta-kichikligi bilan ajralib turadi. Uni qo'lga olib ko'rish mumkin.

Haykaltaroshlikning keng tarqalgan material turlaridan biri loy yoki plastilindir. Bu material turlaridan haykaltaroshlar haykal maketini tayyorlashda,

xalq amaliy san'ati ustalari esa o'yinchoqlar va mayda plastika tayyorlashda foydalanadilar.

U. Jo'raqulov, A. Muxtarov (Samarqand), U. Umarov, A. Hazratqulov, M. Nazrullayev (G'ijduvon), B. Boisov, R. Matchonov (Xorazm), K. Turobov, Yu. Ziyomuhamedov, A. Rahmatov, M. Rahimov, R. Orifjonov, A. No'monov, T. Miraliyev, A. Aminov (Toshkent), T. Tillaxo'jayev (Namangan), A. Xudoynazarov (Katta qo'rg'on), B. Xalilov (Denov), M. Obloqulov (Urgut), aka-uka Hojimirovlar (Andijon), X. Rahimova (Buxoro), Sh. Qalandarov (Xo'jayli) va boshqa usta hamda kulollar xalq amaliy san'atini rivojlantirishga katta hissa qo'shganlar.

Me'morchilik-insonlarning kundalik, shaxsiy va jamoaviy, hayotiy talablari, ehtiyoji boôyicha bino yoki ularning kompleksini koôrish sanôatidir.

Meômorchilik tashqi va ichki koôrinishlari,rangtasvir,naqqoshlik, haykaltaroshli,ganchkorlik,yogôoch oymakorligi toshtaroshlik sanôatlari bilan bogôliqligi uchun qisman tasviriy sanôat turiga qoôshiladi.

Meômorchilik badiiy obrazlarda jamiyat hayotining mazmuni, uning taraqqiyoti, estetik ideyallari oôz aksini topadi. Meômorchilik gôoyasi uning qaysi maqsadga qaratilganligi, binonig ichki sahna koôrinishida, umumiy va alohida shakllarining
utanosibligiga retmik tuzilishida ochiladi.

Meômorchilik inson ruhiga oôzining badiiy va mahobatli shakllari bilan boshqa sanôat turlariga nisbatan doimiy taôsir qilib turadi. U atrof muhitning oôzida xosligini yuzaga chiqaradi va shaharlar xuddi inson singari zamon hayoti hamda oôtgan avlodlar tarixi haqida hikoya qiladi.

Xalq amaliy bezak san'atining turlari. Xalq amaliy sanôati qtsóyidagi turlarga btsólinadi: naqqoshlik, ganchkorlik, yogóoch oôymakorlik, toshtaroshlik, kulolchilik, misgarlik (kandakorlik), zargarlik, zardtsózlik, kashtachilik, gilamdtsózlik, savat ttsóqish, suyak oôymakorlik, pichoqchilik va boshqa turlariga btsólinadi.

1.2. Qalamtasvir tarixi, uni o'qitishning metodologik asoslari.

Qalamtasvir ï barcha tasviriy sanôat turlarining asosi hisoblanadi. Rassom tasviriy sanôat turining qaysi birida ijod qilishidan qatôiy nazar, qalamtasvirga asoslanadi. U oózining kuzatishlari, katta asar kompozitsiyalari ustidagi izlanishlarini avval qalamda dastlabki chizgilar bilan ifodalaydi. Sanôat asarlarini yaratishda esa, ushbu bajarilgan chizgilar rassomga yordamchi manba boólib xizmat qiladi.

Rassom u yoki bu qartinasining yaratishni qalamdan boshlaydi. Shundan keyingina ushbu sanôat asari ranglar jilosi orqali tomoshabinga estetik huzur baxsh etadi. Boshqacha qilib aytganda, qalamtasvirsiz hech bir rassom oóz asarini yetuk holga keltira olmaydi.

Qalamtasvir boshqa sanôat turlari orasida mustaqil ravishda tugallangan dastgohli sanôat asari ham boólishi mumkin. tush, sangina, pastel, sous, qalam bilan bajarilgan koóplab kartinalar jahonning turli sanôat muzeyi va koórgazmalaridan joy olgan.

Qalamtasvir mashgôilotlari koórib-kuzatib toógôri tasvirlash, borliqni idrok etish, qoól, ong va sezgi organlarini shakllantirishda nafaqat boólajak rassomga, balki turli kasb sohasidagi kishilarga zarurdir.

Uygôonish davrining buyuk rassomi va olimi Leonardo da Vinchining «Rangtasvir qonunlari» nomli asarida jumladan shunday degan edi: «Yoshlar oózlarini ilm-fan, tasviriy sanôatda sinamoqchi boólsalar, avvalo rasm chizishni mukammal bilmoqlari lozimdir».

Qalamtasvir mashgôilotlari boshqa mutaxassislik fanlari qatorida boólajak oóqituvchi-rassomlarni tayyorlashda asosiy mezon hisoblanadi. Qalamtasvir darslari talablarga I-IV kurslarda nazariy va amaliy mashgôilotlar orqali olib boriladi. Shuni taôkidlash kerakki, amaliy mashgôilotlar qatorida nazariy bilimlar boólajak mutaxassislarga ularning keyingi pedagogik, ijodiy va ilmiy faoliyatlarida muhimdir.

Borliqni realistik tasvirlash talabalarga nafaqat amaliy bilimlarni beribgina qolmay, balki ularning umumiy dunyoqarashlarini oóstirishda katta ahamiyatga

ega. Realistik tasvirlash sanôati, shuningdek yoshlarda borliqni haqqoniy obrazlarda ifoda etish mahoratlarini rivojlantiradi.

Rasm chizishni oórganish talabalarga atrofdagi jismlarning hajmini haqqoniy tasvirlash bilan birga, ularning estetik didlarini ham oóstirishda katta ahamiyatga ega.

Rasm chizish asoslarini oórganish, narsaning oóziga qarab bosqichma-bosqich tarzda tasvirlash prinsipida qurilgandir. Tabiatga muhabbat va kuzatuvchanlik, buyumlarni toógóri tasvirlash kabi fazilatlar har bir tasviriy sanôat bilan shugôillanadigan talabalarga xos boólmogói kerak.

Boólajak tasviriy sanôat oóqituvchisining yetuk malakaga ega boólishda nafaqat amaliy bilimlarni chuqur oózlashtirgan boólishi, balki tasvirlash sanôati sohasida nazariy tayyorgarligining puxtaligiga ham bogóliq.

Boólgóusi pedagog-rassomlarni buyuk rassom va tasviriy sanôat sohasida koóplab nazariy, amaliy bilimlarni meros qilib qoldirgan shaxslar hayoti va ijodiy faoliyatlari bilan tanishtirish, ularning asarlarini chuqur oórganish ham katta ahamiyatga ega.

Qalamtasvir mashgôulotlari badiiy-grafika fakultetidagi mutaxassis oóquv fanlarining asosi sifatida boólajak tasviriy sanôat oóqituvchilariga quyidagi asosiy qonunlarni oórgatishni maqsad qilib qoóyadi:

- tasviriy sanôatda kompozitsiya asoslari,
- shakllarning chiziqli konstruktiv tuzilishi,
- buyumlarning oóz-aro nisbatlari,
- tasviriy sanôatda perspektiva qonunlari,
- shakllarda yoruoó va soya qonuniyatlari,
- tasvirni metodik ketma-ketlikda «analiz» va «sintez» qilib toóoóri bajarish.

Bu koónikma va malakalar talabaning oliy oóquv yurtining barcha bosqichlari davomida bilim olish vaqtida oóquv mashqlarini bajarish orqali rivojlanadi va takomillashib boradi. Shuningdek, ushbu bilimlar boólajak oóqituvchi-rassomning oliygohni tugatgandan soóng, pedagogik va ijodiy ish jarayonida ham muhimdir.

Qalamtasvir ishlash metodlari tarixidan

Tasvirlashga nisbatan boʻlgan qiziqish insonlarni qadimdan oʻziga jalb etib kelgan. Chunki u ibtidoiy davr odamlariga oʻzaro muloqot qilish, soʻzlashish uchun zarur boʻlgan. Tarixdan maʼlumki, tasvirlarning aksariyati ovchilik bilan shuyillanib kelgan qadimgi odamlarning hayvonlarni qanday ov qilganliklariga asoslangan. Ular hayvonlarning yurgan yoʻllarini kuzatib, qoya va gʻorlarda turli tasvir va belgilar qoldirganlar. Vaqt oʻtishi bilan ularning tasvirlash qobiliyatlari rivojlanishi natijasida keyinchalik har xil ov manzaralari oʻziga xos dastlabki kompozitsiya yechimiga ega tarzda aks eta boshlagan. Zaravut-Soy (Surxondaryo) gʻoridan topilgan jahon eʼtiboriga moli ushbu tasvirda odamlarning yovvoyi buqaga tosh va nayzalar otib, soʻngra uni tikka qoyadan pastga tushirib yuborish sahnasi tasvirlangan. Tasvirlarning juda sodda boʻlishiga qaramasdan aytish mumkinki, ulardagi hayotiylik, naturaga nisbatan boʻlgan kuzatuvchanlik holatlari kishini lol qoldiradi. Ushbu tasvir qadimgi tosh asri (mezolit)ga tegishlidir.

1957 yili Xoʻjakentda (Toshkent viloyati, Boʻstonliq tumani) topilgan toshga oʻyib ishlangan boʻri tasviri ham diqqatga sazovordir.Uning oʻlchami boʻrining haqiqiy kattaligiga yaqin boʻlib,1,9 metrni tashkil etadi. Shu yerdan topilgan yevvoyi buqa rasmi ham tasvirlanishi jihatidan siluet(bir xil rang) shaklida boʻlib, toshning boʻrtiqligi (relyefi) hisobga olinib ishlangan. Bu ikki tasvir soʻnggi paleolit davriga tegishlidir.

Eramizdan avvalgi III-II asrlarga mansub kulolchilik buyumlari xamda devorlarga ishlangan suratlarda (Chust, Dalvarzintepa) asosan osmon, yer, quyosh, suv,odam va hayvonlarning tasvirlarini koʻrish mumkin.

Ibtidoiy davr odamlari qoya va toshlarga koʻmir bilan turli tasvirlarni tushirib, soʻngra ular ustidan oʻtkir toshni yurgʻizib chiqqanlar,keyin esa tasvirlarni pushti rang bilan boʻyaganlar.

Shuni taʼkidlash lozimki, aksariyat tasvirlar afsonaviy va turli marosimlar asosida ishlangan (ritual) xarakterga ega suratlar boʻlib, insonlarning oʻsha davrdagi dunyoqarashlarining dastlabki koʻrinishlarini oʻzida mujassamlashtirgan.

Keyinchalik shular asosida yozish paydo boʻla boshladi va rivojlana bordi. Avvaliga piktografik (tasviriy), soʻngra ideografik, yaʼni har bir belgi soʻz maʼnosini anglatuvchi shakl, undan keyin esa dastlabki harflardan iborat yozuvlar paydo boʻla boshladi.

Odamlar tasvirlash borasidagi dastlabki malakalarni tabiatni bevosita kuzatish va uni tahlil qilish yoʻli orqali egallaganlar. Tasvirlashga oʻrgatish paleolit davrida ham rivojlanmagan edi. Faqatgina keyinchalik neolit davriga kelib dehqonchilik va hunarmandchilikning boshlangʻich bosqichida insonning mehnat qilishi natijasidagina saʼnatga boʻlgan qiziqish yanada rivojlana bordi.

Rasm chizishga nisbatan ishtiyoq insonlarning kundalik hayotda ishlatiladigan buyumlarni bezash orqali rivojlandi. Eng avvalo sopol idishlarga turli naqsh va tasvirlar tushirish paydo boʻla boshladi. Shu tariqa tasvirlar ishlashning dastlabki metodlari ham yuzaga keldi. Endi shogird hunarmand-ustozining tasvirlarini qanday ishlashini kuzatib unda yoʻl-yoʻriqlar oʻrganar edi. Chunki shogirdning ustoz koʻrsatmalariga rioya qilishi keyinchalik shu hunarning davom ettrishda muhim oʻrin tutgan edi.

Tasviriy sanʼatga oʻrgatish metodlari toʻgʻrisida gap borganda dastavval Qadimgi Misrning yuksak rivojlangan madaniyatini misol qilib koʻrsatish mumkin. Tarixiy manbalarda yozilishicha Qadimgi Misr maktablarida turli fanlar qatori rasm chizish ham keng oʻrgatilgan. Maktabni tugatgan oʻspirin xona ichki koʻrinishini tasvirlay olishi, katta maydon chizmasini chizib, uning oʻlchamlarini qoʻya bilishi, suv inshootlari tasvirini chiza bilishi shart boʻlgan.

Misrliklardan farqli oʻlaroq Qadimgi Yunon rassomlari tasviriy sanʼatni oʻqitish borasida taʼlim-tarbiyaga oʻzgacha yondoshib, uni tubdan boyitdilar. Ular yosh rassomlarni koʻproq tabiatni oʻrganishga va uning ajralmas boʻlaklaridan biri boʻlgan inson goʻzalligini yuksak darajada tasvilashga chaqirganlar. Parassiy, Evpomp, Pamfil, Appeleks va boshqa rassomlar oʻzlarining nazariy asarlarida dunyodagi barcha narsa va buyumlar simmetrik, garmonik hamda matematik jihatdan oʻlchamlarga ega ekanligi haqida yozadilar.

Eramizdan avvalgi IV asrga kelib qadimgi Yunonda Sikion, Efess, Fivan kabi oʻsha davrdagi mashhur rassomlar maktablari vujudga keldi. Shulardan eng koʻzga koʻringani Sikkaon maktabi boʻlib, u nafaqat rasm chizish metodlarini takomillashtirishga balki, umuman tasviriy sanʼatning rivojlanishiga katta hissa qoʻshdi hamda u yoshlarga tasviriy sanʼatni oʻrgatish orqali goʻzal tabiatni sevishga, uning qonuniyatlarini ilmiy jihatdan oʻrganishga qaratdi.

Uygʻonish davri tasviriy sanʼatning rivojlanishida yangi davrni ochdi. Rasm chizish nazariyasi sohasida rassomlar yangicha metodlarni ishlab chiqa boshladilar. Salkam ming yillik turginlikdan soʻng, ilmiy bilimlar va sanʼatni rivojlantirish muammolariga boʻlgan qiziqish yana qaror topdi.

Tasviriy sanʼat xususan qalamtasvir bajarishning yangi metodlari boʻyicha Chennini, Alberti, Lenardo da Vinchi, Dyurer kabi koʻplab buyuk sanʼatkorlar shugʻullana boshladilar. Ular tasviriy sanʼat sohasida ilmiy izlanishlar tabiat qonunlaridan kelib chiqadi deb qaraydilar.

XVII asr tasviriy sanʼatni oʻqitish metodikasi qalamtasvirning fan sifatida toʻla-toʻkis uning akademik tarzda davom ettishi uchun zamin yaratdi.Akademik qalamtasvirning pedagogik amaliyotda oʻqitishning tizimi dastlab Florensiyadagi «Qalamtasvir akademiyasida»ishlab chiqildi.Aka-uka Karrachilir tomonidan tashkil etilgan Boloniyadagi yosh musavvirlarga quyidagi usulda sabok berganlar.Dastlab qalamtasvir chizish metodlari, qonun-qoidalari bilan tanishgan, soʻngra gips namunalarini tasvirlangan,shundan keyin inson qiyofasini oʻziga qarab rasmini solgan.Bu mashyilotlarda u insonning anatomik tuzilishlarini xam chuqur oʻrganish imkoniyatiga ega boʻlgan.

Boloniya akademiyasida oʻz davrida yoshlarga badiiy taʼlim berish borasida eng makbul va namunali oliy oʻquv dargoxi hisoblanganligi tufayli uning metodikasini davom ettirib 1648 yilda Parij qalamtasvir va xaykaltaroshlik boʻyicha qirollik akademiyasi, 1660 yili Rimda badiiy akademiya,1696 yili Berlinda,1753 yili Madridda San-Fernando,1757 yili Piterburg akademiyasi, 1768 yili London badiiy akademiyasi tashkil etilgan.

XVII asrning ikkinchi yarmidan boshlab Fransiya badiiy maktablarining rivojlangan markaziga aylandi.Fransuz akademiyasi badiiy taölim tarbiya tizimiga koóplab yangiliklar olib kirdi.Ayniqsa u yerda akademik qalamtasvir ishlash borasida talaygina metodik yangiliklar yaratilgani maölum.

XIX asrning ikkinchi yarmidan boshlab xususiy akademiyalar yanada koópayib bordi.Baôzi akademiyalar koóp yillar davomida tajriba va sinovlardan oótib,taölim berishda amaliy jihatdan toóplangan tajribalarni inkor etish asosida qurilgan edi. Oóqituvchi professor oózining xususiy maktabini targóibot etish maqsadida oótmishda tashkil etilgan va mavjud akademiyalarni «Eskirib, bir yerda qotib qolgan» deb hisoblab, koóp hollarda oózlari yoshlarga hech qanday tizimga ega boólmagan usulda taölim berardilar.

XIX asrning oxiriga kelib akademik tarzda oóqitish tizimi oóz yoónalishi jihatidan yangi zamon talablariga javob bera olmay qoldi. Qisqa vaqt ichida turli badiiy oqimlar paydo boóla boshladi. Neormressionizm, kbizm, ekspressinizm, daizm, syurrealizm va turli tarmoqli oqimlarning oózaro ziddiyatlari oóqitish metodikasi ayniqsa qalamtasvirning rivojlanishiga oózining salbiy taôsirini koórsatdi. Sanôatshunoslik akademik tarzda oóqitish tizimiga qarshi chikib bunday shaklda taölim tarbiya berish yoshlarning ijodiy rivojlanishiga toósqinlik qiladi deb xisoblar edilar. Tarixdan maölumki oósha davrda namoyish etilgan koórgazmalardagi badiiy asarlarning umumiy madaniyat saviyasi uyoqda tursin, ularda tasvirlashning oddiy qonun-qoidalariga ham eôtibor berilmaganligini koóramiz. XX asrning boshlariga kelib Garbiy Yevropa va Amerika davlatlarining badiiy maktablari toóla inqirozga uchradi. Qalamtasvir ishlash uslublari ham keskin oózgardi. Tasvirlanajak namuna qiyofasini noizchil oórganish, uning tuzilish qonun-qoidalarini yengil-yelpi egallash oqibatida uzoq muddatli akademik qalamtasvirlar ishlash oórni yuksak qoralamalar bilan almashdi. Baôzi rassom-pedagoglar esa oóz oóquvchilariga buyumlar shakllarini xohlagancha buzib tasvirlashga ruxsat etdilar.

Bu hol sobiq sovet tuzumi davridagi oóqitish tizimiga xam oóz taôsirini koórsatdi. Akademiyalarga antik davrga mansub gips xaykal namunalari yoóq

qilindi, iqtidorli rassomlar tomonidan yaratilgan akademik ishlar barbod etildi. Natijada akademik rasm chizish mustaqil oóquv fani sifatida oózining qadrini yoóqotdi. Mashyilotlar uzbilarchilik tarzida oótkazildi. Tasvirlash uchun buyum va narsalarni (quyilmalarni) oóquvchilar pedagogsiz oózlari xohlagan tarzda tashkil etardilar. 1939 yildan boshlab sobiq ittifoqning koópgina yirik shaharlarida oliy taôlim tizimida tasviriy sanôat oóqituvchilarini tayyorlash boólimlari tashkil etildi

Sobiq ittifoq respublikalarining Tallinn, Kiyev, Tbilisi shaharlarida badiiy institutlari tashkil etildi. 1955 yili Nizomiy nomidagi TDPI qoshida ham Badiiy ï grafika fakulteti tashkil etilib, turli yillarda iqtidorli rassom-pedagoglar ï Oózbekiston xalq rassomlari M.Nabiyev, N.Kuziboyev, akademiklar R.Choriyev, Oózbekistonda xizmat koórsatgan sanôat arboblari A.Boymatov, M.Saidov, dotsentlar K.Eminov, Y.Yelizarov, T.Ogonesov, N.Ten, G.Abduraxmonov va koóplab yirik mutaxassislar faoliyat koórsatadilar.

Pedagogika universitetlari va institutlarida tasviriy sanôat oóqituvchilarini tayyorlashda qalamtasvir asosiy fan xisoblanadi. Qalamtasvirga oid nazariy bilimlar esa boólajak oóqituvchi-rassom uchun nihoyatda zarur.

1.3.Kasb-hunar kollijlarida qalamtasvir mashg’ulotlarini tashkil etish.

Kasb-hunar kolejlarida pedagogika oόqitish metodikalari deganda oόquvchilarga badiiy taόlim-tarbiya berish jarayonida bilim, mahorat va kasbiy malakalarini egallashda, ularning ijodiy qobilliyatlarini rivojlantirishda hamda dunyoqarashni tarkib topishda oόqituvchilarning qoόllagan har xil usullar tushuniladi.

Metodika taόlim-tarbiya jarayonida oόqituvchilarning oόquvchilar bilan ishlash usularining mazmun va xususiyatlarni oόrganib chiqib, tasviriy sanόatning oόqitishning xilma-xil metodlarini qoόllashga oόrgatadi.

ñTasviriy sanόat oόqitish metodikasiò oόqituvchining oόquvchilarga badiiy taόlim olish darajasiga erishish va oόzlashtirish samarasining oshirilishini nazarda tutadi.

ñTasviriy sanόat oόqitish metodikasiò pedagogikada ilmiy fan sifatida tajribadagi ijodiy sanalgan ishlarning nazariyasini umumlashtirib oόquv va pedagogik amaliyotda samarali natijaga ega boόlgan oόqitish metodlari taqdim etadi.

Metodika asosan pedagogika, ruhshinoslik, sanόatshunoslikning tadqiqot natijalariga asoslangan boόlib, tasviriy sanόatni oόrganishning qonun-qoyidalarini taόriflab beradi. Shu bilan birgalikda kelajak avlodning tarbiyalanishida yangidan-yangi zamonaviy metodlardan interaktiv pedagogik, inovatsiyon va axborot texnologiyalari, tabaqalashtirish, oόqitish,
modelni oόqitish, didaktik oόyinli oόqitish, muammoli oόqitishni oόquv jarayonida qoόllanilishi kundan-kunga kuchayib bormoqda.

Bunday boόlishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha anόanaviy taόlimda oόquvchi talabalarga tayyor bilimlarni egallashga oόrgatilgan boόlsa, zamonaviy texnologiyalar ular egalayotgan bilimlarni oόzlari qidirib topishlariga, hatto xulosalarni ham oόzlari keltirib chiqarishlariga oόrgatadi. Oόqituvchi bu jarayonda oόquvchini rivojlantirishi, shakllanishini, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi.

Va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yoônaltiruvchilik, vazifasini ham bajaradi.

Interaktiv metodlar-bu jamoa boôlib, fikr yurish, yaôni pedagogik taôsir etish usulari boôlib, taôlim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi.

Bu metodning oôziga xosligi shundaki, ular faqat pedagogik va oôquvchi talabalarning birgalikda faoliyat koôrsatishi orqali amalga oshiriladi.

Bunday hamkorlik jarayonlarning oôziga xos xususiyatlari quyidagilar:

- Oôquvchi- talabaning dars davomida befarq boôlmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod bilan izlanishga majbur etishi;
- Oôquvchi- talabalarning oôquv jarayonida bilimga boôlgan qiziqishlarini doimiy ravishta boôlishini taôminlanishi;
- Oôquvchi- talabaning bilimga boôlgan qiziqishini mustaqil ravishda har bir masalaga ijodiy yondashishini rivojlantirish;
- Pedagog va oôqituvchi- talabaning hamkorlikdagi faoliyatini takomillashtish;

Pedagogik texnologiyaning eng asosiy negizi- oôqituvchi va oôquvchi-talabaning belgilangan maqsaddan kutilgan natijaga hamkorlikda erishishlari tanlangan texnologiyalarga bogôliq boôladi.

Yaôni oôqitish jarayonida qoôllangan maqsaddan samarali natijaga erishishga qoôllaniladigan har bir texnologiyasi oôqituvchi va oôquvchi oôrtasidagi hamkorlik faoliyati, ijodiy natijasi, mustaqil fikrlash, ijodiy ishlashi, izlanishi tahlili va xulosa chiqarishni tashkil etishlari ana shu oôqitish jarayoninig asosi hisoblanadi.

Tasviriy sanôat oôqituvchisi har bir darsni oldindan tasavvur etish uchun boôlajak dars jarayonini loyihalashtirib olishi katta ahamiyatga ega.

Chunki darsning texnologik xaritasi har bir mavzu, har bir dars uchun oôqitilayotgan predmet, fanning xususiyatidan, oôqituvchi talabalarning imkoniyati va ehtiyojidan kelib chiqqan holda tuziladi.

Bunday texnalogik xaritani tuzish uchun oôqituvchi badiiy pedagogika, sanôat psixalogiyasi, hususiy metodika, pedagogik va axborot texnalogiyalaridan xabardor boôlishi kerak boôladi.

Har bir darsni rang-barang, qizaqarli bo‘lishi avvaldan puxta o‘ylab tuzilgan darsning loyihalashtirilgan texnalogik xaritasiga bog‘liq.

Demak tasviriy san’at mashg‘uloti bo‘lish uchun san’atning amaliy mashg‘ulotlarini uzoq vaqt mobaynida samarali ijodiy mehnat orqali va har xil metodlarni qo‘llash orqali egallanadi.

1.4. Badiiy ta’limda qalamchizgilarning ahamiyati. Qisqa muddatli o‘quv va xomaki rasmlar chizish.

Yuqorida aytganimizdek qalamtasvir – barcha tasviriy san’at turlarining asosi hisoblanib,chizilish vaqti va bajarilish qonun-qoidalariga asosan tez qalamchizgi,qalamchizgi(xomaki rasm),qalamtasvir,akademik qalamtasvir turlariga bo‘linadi. Tasviriy san’atning har bir turi bo‘yicha biror ish yoki asar yaratilishidan oldin loyiha,eskizlar qalamchizgilar orqali bajariladi.

Tez qalamchizgi juda qisqa vaqt (4-5daqiqa)da qalamtasvir vositalari;qalam, pastel, sous,sangina,retush,pista ko‘mir,bo‘r,ba’zan bo‘yoqlar yordamida bajarilgan islarga aytiladi.Bunda chiziladigan narsa va obrazlarning tashqi tomoniga e’tibor berilib,mayday elementlar umumlashtiriladi.

Xomaki rasm – odatda qisqa, ba’zan esa juda qisqa va o‘ta cheklangan vaqt davomida, ko‘p hollarda rasm chizuvchining o‘ziga boqliq bo‘lmagan holatlarda bajariladigan predmet dunyosining umumlashtirilgan to‘liqsiz tasviridir. Bunda ishni tezlashtirish maqsadida eng kam grafik vositalardan foydalaniladi.

Murakkab shaklni faqat uning asosiy, mayda ikir - chikirlarsiz tipik va o‘ziga xos alomatlari aniq va ifodali tarzda hal etiladigan predmet dunyosining realistik tasvirini umulashtirilgan, deb hisoblamoq kerak. Shuning uchun ham xomaki rasm ko‘p hollarda "yaxlit, ko‘zga ko‘rinib turgan predmetning qism, bo‘lakchalarsiz tasviri bilan belgilanadi".

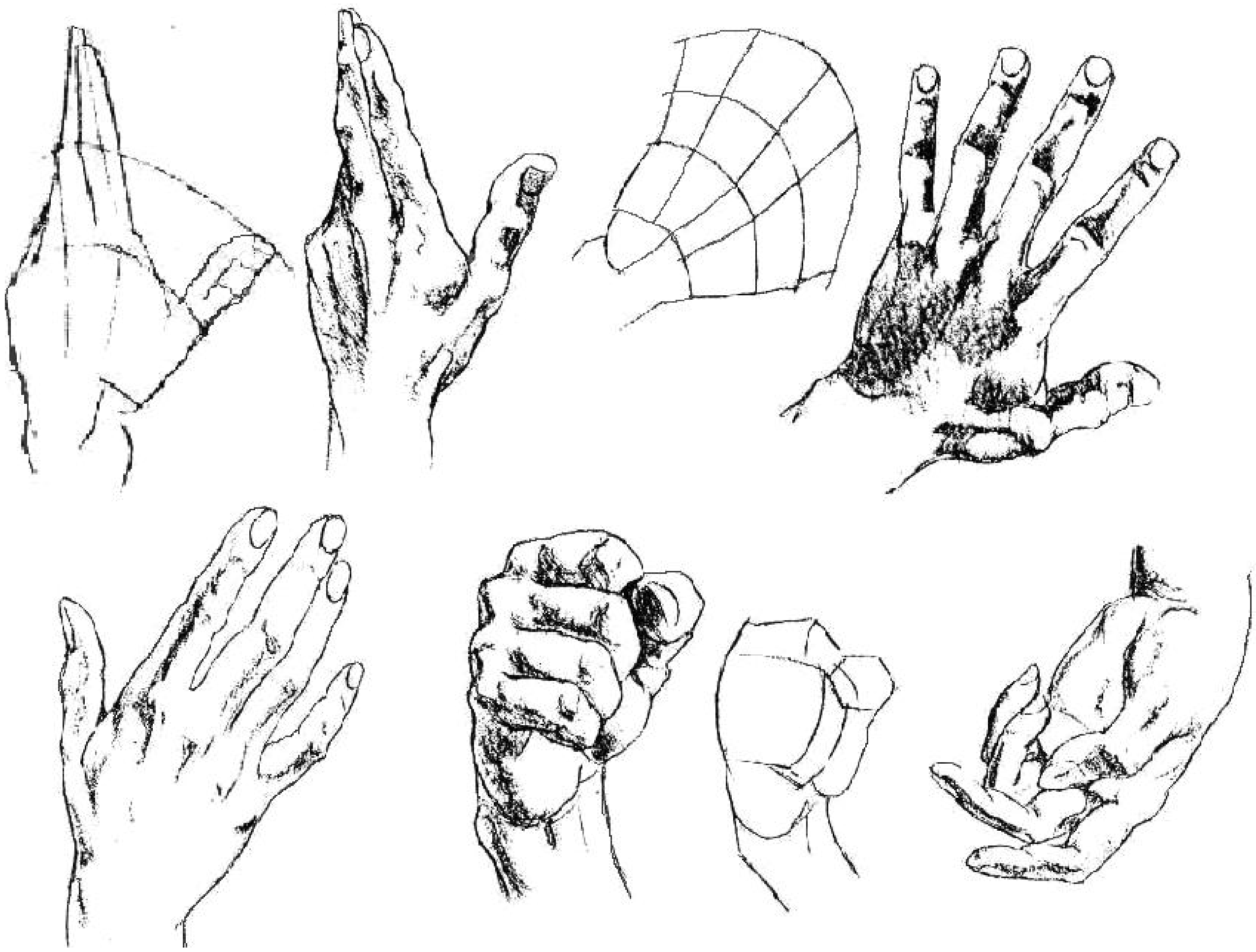

Qalamtasvir boshqa turlaridan oẑzining tugallanganligi bilan farq qilib, uning asoslarini o'rganish narsaning o'ziga qarab, metodik izchillikda tasvirlash prinsipiga asoslanadi. Tabiatga muhabbat va o'ta kuzatuvchanlik, buyumlarni to'g'ri tasvirlash kabi fazilatlar tasviriy san'at bilan shug'ullanadigan har bir talabaga xos bo'lmog'i kerak.

Qalamtasvir mustaqil ravishda tugallangan san'at asari ham bo'lishi mumkin. Tush, sangina, pastel, sous, qalamda yaratilgan ko'plab kartinalar jahonning turli san'at muzeyi va ko'rgazmalaridan joy olgan.

Qalamtasvir mashg'ulotlari ko'rib-kuzatib to'g'ri tasvirlash, borliqni idrok etish, qo'l, ong va sezgi organlarini rivojlantirishda nafaqat bo'lajak rassomga, balki turli kasb sohasidagi kishilarga ham zarurdir.

Akademik qalamtasvir boshqa turlaridan konstruksion va kompozitsion echimliligi,ishning tugallanganligi(naturalarning joylashishi,yorugô-soyalarining toliq berilishi,perspektiva qonuniyatlari) bilan farq qiladi.

Akademik vazifani boshlashdan avval oćquv rasmini kompozitsiya jihatidan joylashtirishda har doim ham naturaning umumlashtirilgan tasviridan, yaôni aslini olganda, xomaki rasmdan foydalaniladi. Shuning uchun oćquv muassasalarida pedagoglar akademik rasmli boshlashdan avval oćquvchilarga naturani turli nuqtalardan turib qalamchizgilar bajarishni va shundan soćng kerakli joyni tanlab olgandan soćng asosiy ishga kirishishni maslahat beradilar. Chunki, xomaki rasm muvoffaqiyat bilan topilganda naturaning butun massasi joylanishi davomli oćquv rasmining asosi boćlib xizmat qilishi mumkin.

Tez qalamchizgi, xomaki rasmlar va ularni bajarish usullari.

Xomaki rasm va chizgilarga oćrgatishda natura sifatida xuddi davomli rasm chizishda qoćllaniladigan shaklan yaqin boćlgan (yoki mazmunan shu kabi) obektlardan foydalaniladi: 1) «oćlik» (tirik boćlmagan) natura, (natyurmort) 2) oćsimliklar, 3) hayvonlar, 4) inson.

Idrok etishning «Umumiylikdan xususiylikka va xususiylikdan umumiylikka» tasvirlash usuli taôlim jarayonida bosqichlar boćyicha davomli oćquv rasmini bajarishda oćz tasdioćini topadi.

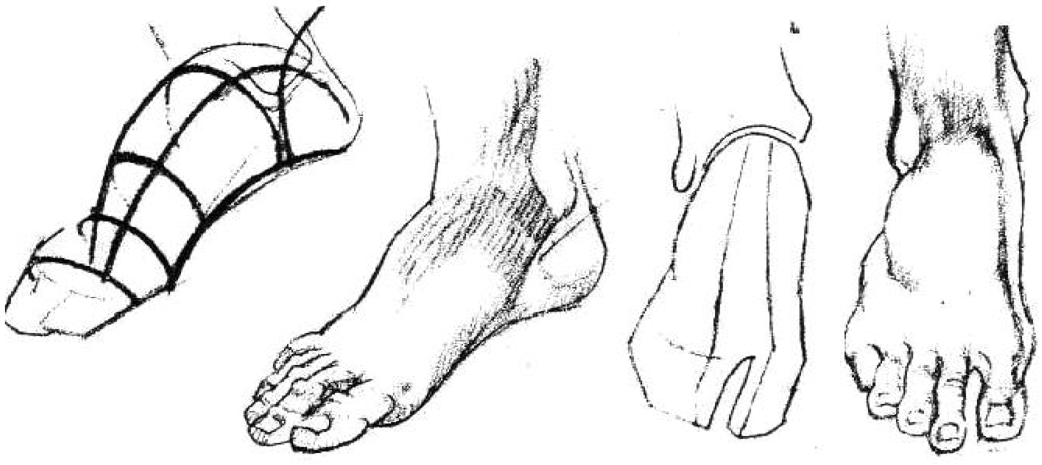

Xomaki rasm va chizgilarga oórgatishda natura sifatida xuddi davomli rasm chizishda qoóllaniladigan shaklan yaqin boólgan (yoki mazmunan shu kabi) obektlardan foydalaniladi: 1) «oólik» (tirik boólmagan) natura, (natyurmort) 2) oósimliklar, 3) hayvonlar, 4) inson.

Idrok etishning «Umumiylikdan xususiylikka va xususiylikdan umumiylikka» tasvirlash usuli taólim jarayonida bosqichlar boóyicha davomli oóquv rasmini bajarishda oóz tasdioóini topadi.

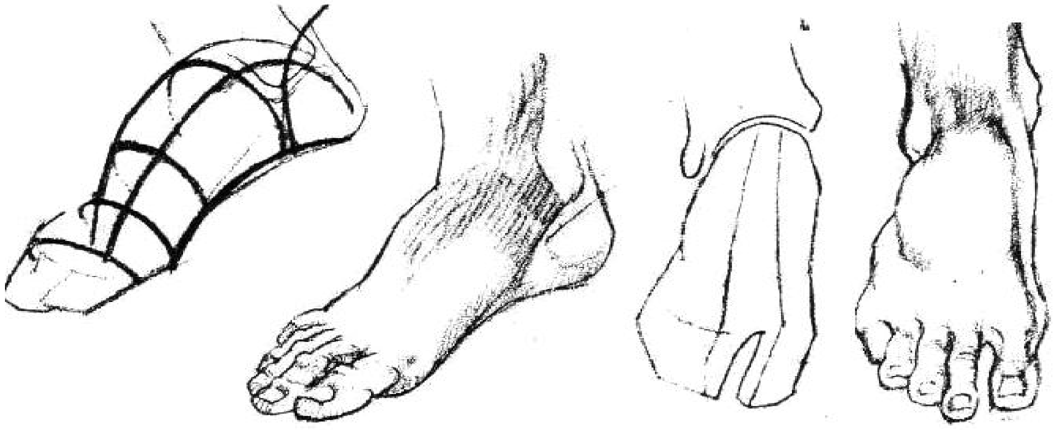

Tasvirlanayotgan predmet shaklini umulashtirilishining soóngi yakuniy bosqichi qooóozga tushirilgan narsani yaxlit birlikka yioóish va birlashtirishdan butun rasm boóylab aniqlik kiritish va nur soya nisbatlarini bitta yaxlitlikka keltirish, yaóni tasvirlanayotgan shakl va ana shu shakl turgan kenglikni tutashtirishdan iboratdir.

Naturadan uning oóziga xos xususiyatlari bilan qisqagina xomaki rasm chizib olish asosan tez koórish va idrok qila bilish qobiliyatlarini oóstirish uchun moóljallanadi.

Kuzatish, idrok qilish va xomaki rasmni ijro etishlar koóp hollarda bir vaqtning oózida sodir boóladi. Shuning uchun xomaki rasm ustida ishlashning

yakuniy bosqichi sifatida umumlashtirish haqida alohida gapirishga toóoóri kelmaydi.

Xomaki rasmlar chizishda foydalaniladigan usullarni farqlash xomakilarning oltita turini belgilab olish imkonini beradi. Xomaki rasmlar va ularning turlari quyidagilardan iborat:

-naturani kuzatgan holda undan boshidan oxirigacha bevosita ijro etiladigan xomaki rasmlar;

-kombinatsiya usuli (dastlab naturadan kuzatib, keyinchalik naturasiz ï xotira boóyicha) bilan ijro etiladigan xomaki rasmlar;

-faqat xotiradan bajariladigan, yaôni kuzatishdan keyin biror vaqt oótgandan soóng, ongda koórish qobiliyati musthkamlanganidan keyin chiziladigan xomaki rasmlar;

-insoning avval ongida qabul qilingan baôzi predmetlar, tirik obektlar va atrof-borliq hodisalar haqidagi tasavvurlarni jonlantirish qobiliyati bilan booóliq tasavvurlar boóyicha ishlanadigan xomaki rasmlar;

-kompleks usul bilan, yaôni yuqorida koórsatib oótilgan hamma ish usullarini, jumladan tasavvur boóyicha usullarini qoóllagan holda bajariladigan xomaki rasmlar;

-hayolga keltirish boóyicha ï biror-bir ijodiy fikr yoki badiiy obraz, mavzu, syujet va xokazo predmet va hodisalar haqida oóz tasavvurlarini jonlantirib tiklash asosida dastlabki umumlashgan tasvirning xomaki rasmlari chizish.

Xomaki rasmlarning ikkinchi, uchinchi va beshinchi turlari bitta umumiy alomatlar bilan birlashadi, chunonchi: xomaki rasm chizish bilan bir vaqótda sodir boóladigan yoki xomaki rasm chizishdan sal oldin boóladigan naturani ancha yuzaki va tez kuzatish bilan yuzaga keladigan majburiy alomat bilan.

Agar bunda ijro vaqti cheklanmasa, u holda bunday naturadan chiziladigan xomaki rasm chizgiga aylanib qolishi mumkin.

Chizgi ï xomaki rasmga nisbatan ancha toóliq hisobdanadi. Lekin baôzi hollarda u davomli oóquv rasmiga qaraganda ancha qisqa vaqt oraliqida naturadan bajariladigan predmet dunyosining mukammal boólmagan tasviri hamdir. Chizgi

ustida ishlash vaqtini odatda rasm chizuvchining oózi belgilaydiki, bu ushbu rasm mazmuni, shuningdek uning keyinchalik amalga oshadigan maqsadiga koóyadigan talablariga boqliqdir.

Naturadagi chiziladigan chizgi xuddi xomaki rasmning detallar bilan boyitish kabidir. Naturaning qay holda yuzaga chiqarilishiga qarab chizgi xomaki rasm bilan davomli rasm oórtasidagi oraliq bir vosita boólib qoladi. Boshqacha soóz bilan aytadigan boólsak, naturadan chizilgan xomaki rasm ishida oósha naturadan davom ettirilgan ish sekin-asta chizgiga aylanishi mumkinki, bunda rasm ikir-chikirlariga batafsilroq toóxtaladi.

Xomaki rasm bilan chizgi oórtasidagi farq u yoki bu rasmni chizish uchun sarflanadigan vaqtdangina emas, balki asosan ish usulining oózidan ham iboratdir. Chizgi boshidan oxirigacha naturadan chizish orqali bajariladi. Xomaki esa nafaqat naturadan, balki xotiradan, tasavvurdan, idrokdan, shuningdek, barcha usullarni ham qoóllab chizilishi mumkin.

Bu shart-sharoitlardan bittasi-naturani kuzatish va xomaki rasm ijrosi uchun vaqtning cheklanganligi yoki cheklanmaganligidir. Bu oóz navbatida naturaning qoózqoóalmasligi yoki qoózqoóalish darajasi (harakat tezligiga)ga boqliq boóladi. Boshqacha aytadigan boólsak, xomaki rasm chizish usuliga eng avvalo ikkita omil taôsir qiladi: vaqt va naturaning holati.

Bu oózaro bir-biriga booóliq omillardan tashqari ijrochi va uning ishlash qobiliyatiga (binobarin, xomaki rasmdagi tasvir xarakteri va sifatiga) shuningdek tashqi obektiv shart-sharoitlar ham taôsir qiladiki, ularga rasm chizuvchi moslashishi kerak boóladi (sinf, xona yoki koócha, ishlab chiqarish yoki transport, jamoa joyi, sport maydonchasi, yoólka, sayilgoh va hokazolar).

Naturadan kuzatish boóyicha xomaki rasm chizish faqat bitta shart bilangina, yaôni natura umuman qoózgóalmas, harakatsiz turgandagina boshidan oxirigacha bajarilishi mumkin.

Bunday qiyofa natura yeng avvalo, soózsiz jonsiz predmet (masalan, sanôat asarlari, haykaltaroshlik asarlari, meômorchilik inshootlari, bezaklar, sabzavot,

meva, gul, daraxtlar, baôzi manzara turlari, shuningdek maxsus qiyofa uchun turgan model (inson ham) boólishi mumkin.

Xomaki rasmning maqsadi naturani toóliqsiz umumlashtirilgan koórinishini aks ettirishdan iborat boólgani uchun rassom nisbatan ancha bamaylixotir ishlaydi. Agar maqsad amalga oshgan boólsa-yu natura hali qimirlamay turgan boólsa, u holda xomakilikdan chizgiga (lavhaga) oótish mumkin. Bunda xatto qoqoz chetiga qoóshimcha, naturaning baôzi boólaklarini ancha batafsilroq chizgilarini ham chiqarsa boóladi (albatta, bunga zarurat tuoóilsa). Bunda: holatda vaqt omili ish xarakteriga ijobiy taôsir koórsatadi.

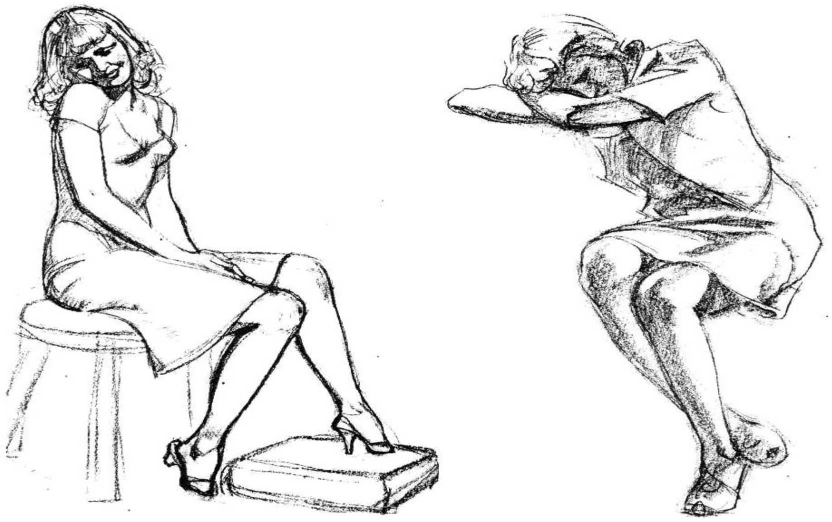

Agar naturaning qoózoóalmasligi shartli va tasodif boólsa, baôzi hollarda u vaqtinchalik boólsa, yaôni natura istalgan paytda, rasm chizuvchi uchun noômalum bir soniyada oóz holatini, yuz qiyofasini, imo-ishorasini oózgartirib qolsa va xatto nuqtai nazardan umuman yoóqolib qolsa u holda naturadan xomaki rasm chizishda ish xarakteri jiddiy tarzda oózgaradi. Bunday holat tasodflarga quyidagilarni keltirish mumkin: saylgoh oórindioóida oótirgan kishi oórnidan turib ketsa, yohud jimgina yotgan it birdaniga akillay boshlasa ushbu holat xomaki rasmini chizayotganda sodir boólishi mumkin.

Peyzaj xomaki rasmini (yoki chizgini) chizayotganda ob-havo yoki yoritilish holati oózgarmasligiga ishonch hosil qilish kerak emas. Chunki, birdan shamol turib qolishi, tekis suv yuzasini toólqinlar, osmonni toósatdan qora bulutlar qoplashi mumkin).

Tabiatda tirik natura rassom ustaxonisidagi kabi yoki sinfdagi o‘quv ishi kabi bir maromda turmaydi. U o‘z hayotida davom etadi va uning tabiiy, vaqtincha qo‘zg‘almay turishi darhol, ba’zida esa kutilmaganda aks holat kasb etib qolishi mumkin.

Shuni ta’kidlash kerakki, aynan tirik modelning bunday qo‘zqalmas shartlari, ya’ni tinch, bamaylixotir qiyofa rassomning kuzatuvchan ko‘zlari uchun eng qimmatlidir. Aksincha, bir hil holatda maxsus turgan tirik model doimo o‘z ifodaliligini yo‘qotadi, chunki har qanday holatda ham sun’iylik mavjud bo‘ladi. Buning ustiga o‘sha sizga qarab turgan siymo ham ohir-oqibat charchaydi, bu esa uning qiyofasiga ta’sir etmasdan qolmaydi.

Shuning uchun ham xomaki rasmda qo‘zqalmas tirik modelni muhrlab qo‘yish uchun rassom doimo shay turishi lozim. Ishlash uchun mavjud vaqt davomida kuzatish va xomaki rasmni bajarish uchun har bir daqiqa, xatto har bir soniyadan unumli foydalanib qolish zarur bo‘ladi. Shuning uchun usta rassomlar xomaki rasmlarni ishlashda "qisqa", "juda tez", "bir nigohda", "yashin tezligida", "bir zumda" tasvirlash kabi so‘zlarni ishlatishlari ham bejiz emas.

Xomaki rasm chizishning muayyan maqsadi kuzatish natijasini bir zumda qoqozga aks ettirishdir.

Sinfdagi mashyilotlarda, ayniqsa xomaki rasm chizishga o‘rgatilayotgan dastlabki paytlarda o‘quvchilar kuzatishga ham, rasm ijrosi uchun ham doimo yetarli vaqtga ega bo‘ladilar.

Lekin sinfdan tashqari paytda xomaki rasm ustida ishlash, ya’ni bir vaqtning o‘zida ham kuzatish, ham chizish paytida (xatto muhim turgan natura ustida ishlanayotganda ham) to‘satdan uzilib qolishi mumkin. Ba’zan rassom tezroq o‘z oldiga qo‘ygan maqsadga erishishi, bir varaqqa naturaning tipik hamda xarakterli xususiyatlarini darhol aks ettira qolishga harakat qiladi. Kuzatish vaqti ijro vaqtiga to‘g‘ri kelib qoladi. Ana shunday holatda naturani ko‘rish idroki bilan, ijro etish keskinlashadi. YA’ni e’tiborni chalg‘itmay turib mayda, ikkinchi darajali ikir-chikirlarga berilmay, darhol predmetning yeng asosiy zarur tomonlarini ilg‘ab olishga, yeng oddiy vositalardan minimal darajada foydalanishga harakat qilinadi.

Eng avvalo, bir nechta ishonchli chizgilar bilan, (yoki tus beruvchi dogʻlar bilan) boʻlajak tasvirning oʻrni va oʻlchamini- uning abrisini belgilab olish zarur. Ana shunga qarab asosiy qismlari, konstruksiya va harakatlarini hisobga olgan holda naturaning butun massasini tushurib olish kerak.

Agar natura oʻz qoʻzgʻalmas holatini saqlab turgan boʻlsa, darhol belgilangan fikrlarni detallashtirishga kirishmoq, eng asosiy, xarakterli xususiyatlarni tezroq ilgʻab olmoq zarur. Kombinatsiyalashgan (dastlab naturadan, keyinchalik xotira boʻyicha) xomaki rasmlar chizish. Natura harakatiga kela boshlashi, oʻz holatini oʻzgartira borishi bilan va rassom koʻzidan iz qola boshlashi bilan ana shu xomaki rasmni nihoyasiga yetkazish uchun xotiradan koʻrish qobiliyatingizni ishga solishi toʻgʻri keladi. Naturadan boshlanib, soʻngra uning ishtirokisiz xotirada tugallangan xomaki rasm "Kombinatsiyalashgan" hisoblanadi.

Kuzatish vaqtining qisqarishi enda xomaki rasm ustida ishlashni ham murakkablashtiradi va xotiraga zoʻr berishni talab qiladi. Bunday holatlar amaliyotda juda koʻp uchraydi.

Uzluksiz, doimiy harakatda boʻlayotgan natura holatini bri zumda aks ettirish ancha mushkul. Bunday paytda hammasini birdan nazardan qochirmay ilgʻab olish va darhol, hech kechiktirmay xotirangizga muhrlanganni qogʻozga tushirish zarur. Ana shunda xotiraga muhrlangan koʻrinish oʻz "yangiligini" yoʻqotmaydi. Bunga misol qilib oldingizdan tez yugurib oʻtayotgan yoki toʻsiqlar osha sakrab yugurayotgan sportchini koʻrishimiz mumkin. Bunday vazifani uddalash amalda mumkin. Buning uchun oʻta tez, bir nigohda harakatdagi ifodani ilgʻab olish kerak boʻladi (masalan, yugurib borayotgan sportchining gavdasi, oyoqlari bosh va qoʻllari harakati). Lekin bu oʻrinda xomaki bajarilgan chiziqlarni bir yerga toʻplash, yaʼni komponovkalashni unutmaslik kerak.

Koórish qobiliyati kuchli boólganda, juda qisqa baôzan esa bir soniyada xotiraga muhrlanadigan detallarni ham umumlashtirib yuzaga chiqarish mumkin.

Ana shu tarzda ijro etilgan xomaki rasm xuddi qoqozga muhrlangan xotira kabi boóladi. Bundan keyingi endi uning vazifasi-koórilgan narsa haqida eslatishdan boólak narsa emas.

Bunday xomaki rasmlarga tuzatish va qoóshimchalar kiritish faqat boyagi sportchining harakati takrorlangandagina (deyarli bir xil harakat), yana xotiraga olish yoóli bilan bajariladi.

Faqat koórib xotirada saqlash qobiliyatiga tayangan holda xomaki rasm ustida ishlash zarurati faqat tashqi shart ï sharoitlar kuzatish imkonini beradigan vaziyatlardagina tuoóiladi. Masalan: shahar transportida sizning qarashingizda oótirgan yoólovchining boshi siz oóylab qoóygan kartina personajiga oóxshaydi va siz anchadan beri qidirib yurgan obektingiz chiqib qoladi. Uni naturadan chizishning iloji yoóq, chunki u oóz nigohini olib qochishi, boshini burishi yoki qiyofasini oózgartirishi, shuningdek transportdagi vaziyat toóoóridan toóoóri naturadan chizish imkonini bermasligi mumkin va xokazo.

Siz oóz oldingizga qoóygan vazifalarni hal qilish uchun boshqa yoólni tanlashingizga toógri keladi. Buning uchun koórish qobiliyatingizni ishga solasiz: naturangizga sezdirmay uni kuzatasiz, oórganasiz, xarakterli oóziga xos xususiyatlarini (ayniqsa undagi ajralib turadigan xarakterli xususiyatlarini) eslab qolishga harakat qilasiz. Yoólovchi oóz bekatida tushib ketdi. Shunda darhol, hech ham kechiktirmay choóntak albomingizni olib (aks holda xotirangizdan koótarilib

ketishi mumkin) oʻsha yodlovchi holatini qanday eslab qolgan boʻlsangiz, shundayligicha xotiradan xomaki rasmini chizib olasiz.

Bunday misollarni koʻplab keltirish mumkin. Lekin rassom koʻrish xotirasini rivojlantirishi uchun harakatdagi odam, ayniqsa oʻz xarakteri va harakatlanishi tezligi har xil boʻlgan bir guruh odamlarga qarab xomaki rasmlar chizishni talab etadi.(masalan, basketbol, futbol, xokkey kabi sport oʻyinlari vaqtida, hayvonot bogʻidagi hayvonlarga qarab xomaki rasmlar chizish foydadan xoli emas.

Shuni nazarda tutish kerakki, kuzatish natijasida esda qoladigan obrazning sifatiga, uning barqarorligiga koʻplab sabab va vaziyatlar taʼsir qiladi. (idrok qilishning takrorlanishi, kuzatish faolligi va tezligi, shuningdek, zarurat tuqilganda koʻrilgan narsani eslab qolish qatʼiyligi). Ayniqsa qisman biror holatda (yoki sxematik koʻrinishda) naturadan qoqozga tushirilgan chizgini diqqat bilan kuzatgan va oʻrganilgan narsa xotirada yaxshi saqlanib qoladi. Koʻr-koʻrona, hech qanday tahlilsiz, faqat koʻchirib qoʻya qolingan narsa odatda xotirada uzoq saqlanmaydi.

Tasavvur qilib xomaki rasm ishlash.

Tasavvurdan xomaki rasm chizish naturani bevosita kuzatish bilan boqliq emas. U avval idrok qilingan, predmet olami va ongda muhrlanib qolgan hodisalar asosidagina ijro etiladi. Idrokka (qabul qilishga) nisbatan tasavvur yanada umumiyroq xarakterga ega. Ularda tafsilot kamroq boʻladi va faqat predmet va hodisalarning asosiy xususiyatlarini aks ettiradi. Shuning uchun ham tasavvurda chizilgan xomaki rasm "oʻzidan chiqarib" iborasiga yaqin va oʻzining mantiqiyligi, bilan bevosita naturaga qarab chizilgan xomaki rasmdan farq qiladi.

Tasavvurda rasm chizayotgan kishi uni qamrab turgan vaqt va natura holati kabi omillardan xoli boʻladi. U bamaylixotir, butun diqqat-eʼtiborini xomaki rasmga qaratib ishlashi, zarur ifoda va tasvirning ishonchligiga erishgan holda faoliyat koʻrsatishi mumkin.

Eng oddiy vazifa – polda turgan oddiy stul rasmini tasavvurda chizish masalasini hal qilish uchun u ana shu stulning shaklini, uning kostruksiyasini va asosiy oʻlcham nisbatlarini eslay olish lozim.

Xoósh, qayerdadir yuqorida va pastki nuqtai nazardan koórinadigan xuddi ana shu stul qanday koórinishiga ega boóladi? Predmet shaklining qurilishi qancha murakkab boólsa, maólumki, uni "oózidan chiqarib" tasavvurda chizish ham shunchalik qiyin kechadi.

Rasm chizuvchi ongida (tasavvurida) predmetning kenglikdagi obrazini tiklash vazifasi turadi. Bunday tiklash jarayoni nafaqat predmet shakli haqidagi tasavvurni, balki uning qurilishi, nisbatlari, harakat yoónilishi va tezligi kabi boshqa kenglikdagi nisbatlarini ham oóz ichiga oladi.

Masalan, agar odam qaddi-qomati kabi murakkab tirik shaklning naturasiz, oózidan chiqarib xomaki rasmini (aytaylik boólajak kartina eskizi uchun) umumlashgan holda chizadigan boólsak, buning ustiga bu tasavvurdagi naturamiz tez harakatda, burilishda yoki boshqa holatda (aytaylik, choóqqidan tezlikda tushib kelayotgan chanoóichi) boólsa-vazifa ancha murakkablashadi.

Xomaki rasm ijrosidagi oldin xotirada tasvir obrazini, uning qurilishini tasavvur qilish, umuman ushbu shakl maólum nuqtai nazardan qoóózga qanday oólchamni egallashini koóz oldimizga keltirishimiz kerak boóladi. Faqat shundan keyingina, odamning Qalamtasvirsini xaqidagi bilimlarni xotiraga olib, "oózimizdan chiqarib" bir varaq qoóózga harakat qalamsini belgilab olgandan keyingina, buning ustiga gavda, bosh, oyoq-qoóllar nisbati, ularning oólchamlarini, harakat paytida qisqarish proporsiyalarini, yoritilish holatini hisobga olgan holda chizishni boshlash mumkin.

Maólumki, inson qaddi-qomatining "oózidan chiqarib" xomaki rasmini chizish faqat inson tanasining qurilishi haqidagi bilimlar yetarli boólgan taqdirdagina yaxshi amalga oshishi mumkin. Bunday bilim va koónikma esa faqat inson tanasini doimiy kuzatish va natura hamda tasavvur va xotiradan qisqa chizgilar chizish, shuningdek yalonoóoch va kiyimdagi modellardan muntazam ravishda foydalanish bilangina erishish mumkin.

Shuningdek, inson tanasining bosh, qoól, oyoq kafti suyaklari kabi murakkab qismlaridan qilingan mashqlar ham yaxshi natijalar beradi.

Har qanday holatdagi va tez harakatlanayotgan inson tanasini "o‘zidan chiqarib"(naturasiz) erkin va ifodali tasvirlay bilish faqat insonning Qalamtasvirsini, birinchi navbatda, skelet qurilishi va skelet mexanizmi harakatlarini yaxshi bilish natijasida "naturadan" va "xotiradin" qilingan xomaki rasmlarda mashq va yanada ko‘proq mashq oqibatida yuzaga keladi.

Tassavurda qilingan o‘quv xomaki rasmlar insonning har hil xolatlarda, ya’ni harakatsiz va harakatlanayotgan holatlarini tasvirlash malakalarining to‘ldirilishiga katta ta’sir ko‘rsatadi.

Xomaki rasmlarni tasavvurda bajarishga o‘rgatishga davomli o‘quv vazifalaridagi o‘tilgan mavzularning o‘zlashtirilishini tekshirib ko‘rish uchun yordamchi mashqlarga ko‘p o‘rin ajratiladi.

Bunday tasavvur bo‘yicha xomaki rasmlar chizishning tekshiruv mashqlari o‘quvchilarda "o‘zidan chiqarib" ishonch bilan chizishda muhim qobiliyatni rivojlantirishga so‘zsiz ko‘mak beradi. Ayniqsa bu hol maqsad qilib qo‘yilgan yangi va yangi qirralar tobora murakkablashib borganda yaqqol ko‘zga tashlanadi.

Tasviriy san’atning hamma tur va janrlarida tasavvurda xomaki rasm chizishning asosiy vazifasi – badiiy obraz yaratish ishida turtki bo‘ladigan ko‘mak, yordam ko‘rsatishdir.

Naturasiz ishlanadigan xomaki rasmlar (ya’ni"o‘zidan chiqarib") murakkab ijodiy fikrni yuzaga chiqarish uchun eng qulay texnik vosita hisoblanadi. Shuning uchun ham tasviriy san’atga o‘rgatishda tasavvurda xomaki rasmlar chizish borasida o‘quv dala amaliyotlarining ahamiyati kattadir.

Kompleks xomaki rasmlar (barcha usullarni qo‘llagan holda).

Eng so‘ngi va eng murakkab o‘quv xomaki rasmlar turi bu – kompleks usulda bajariladigan, ya’ni yuqorida ko‘rsatib o‘tilgan usullarni hammasidan qisman foydalangan holda (naturadan, kombinatsiyalashgan yoki dastlab naturadan, keyin xotiradan, shuningdek faqat xotiradan va tasavvurdan) ijro etiladigan xomaki rasmlardir.

Kompleks usulni qo‘llash zarurati asosan ko‘pgina bir vaqtning o‘zida harakatlanayotgan obektlardan xomaki rasm chizishda paydo bo‘ladi. Binobarin,

bir guruh odamlar, ayniqsa xomaki rasmda guruhni tashkil etadigan odamlarning oózaro joylashuvini xomaki rasmda qidirish va oóz oórniga qoóyishda bu usulga murojaat etiladi.

Kompleks xomaki rasm chizishga oórgatish rasm darslarida oótkaziladi. Lekin amaliyotda u "Kompozitsiya" oóquv kursida koóproq qoóllaniladi. Shuning uchun ham bu xomaki rasmlarni shartli ravishda "Kompozitsion" deb atash ham mumkin. oóz ijro usuliga qarab ular u yoki bu holatda naturani kuzatish bilan boqliqdir. Shuning uchun ularni hayolan ijro etiladigan badiiy obrazning kompozitsion yechimi- xomaki ï eskizlar bilan chalkashtirish kerak emas.

Xayolan xomaki rasmlar chizish-bu juda umumlashgan xomaki rasm ï eskiz boólib, unda badiiy tasavvurning muayyan grafik natijasi sifatida paydo boóladigan badiiy obraz gavdalanadi.

Rassom xayoloti obektiv borliqdagi predmet va hodisalar haqidagi olingan tasavvurlari va undagi idrok etish zahirasiga asoslangandir. Rassom oóz hoxishiga qarab bu tasavvurlarni qayta va qayta shakllantirib, ularni kombinatsiyalab, ular oórtasida booólanish yasab yoki ularni bir-biriga zid qoóyib badiiy obrazning bir butunligiga, maksimal darajada ifodaliligiga erishadi.

Tasavvurlarning oózi yetarli darajada umumlashgan boólganligi sababli ham xayolot kuchi bilan qayta ishlangan xotirotlar idrok etish obektidan ancha uzoqlashadi, lekin shu bilan birga u oózining realistik tasvir uchun zarur boólgan alomatlarni saqlab qoladi.

Tassavur qiling, bir-biri bilan yagona harakat yoki biror oddiy syujetda ifodalangan mazmun bilan boqliq ikki kishini "oózidan chiqarib" (tasavvurda) tasvirlashdek oddiy vazifa ham tasavvur qilish, xayolotga berilishni talab etadi.

Mazmunning maôno va mohiyatiga chuqur taôsir qiladigan, yaôni tasvir ifodasiga taôsir qiladigan ikki shaklning oózaro joylashuvi va ichki boqlanishi kabi juda koóplab har xil variantlar tuqilishi mumkin.

Eng yaxshi variantni qidirib topishda ularni oózaro bir-biri bilan taqqoslash zarur boóladi.

Rassom oʻzi oʻylab qoʻygan ijodiy fikri uchun muayyan yorqin javob olishi kerak boʻlsa, xomaki rasmning asosiy alomatlari – uning umumiylashgani, mantiqiy jihatdan toʻqriligi kabilar katta ahamiyat kasb etib qoladiki, ular tashqaridan qaraganda goʻyo tugalsizdek koʻrinadi. Vaholangki aynan ana shu tugalsizlik badiiy tasavvurning keyingi faoliyatiga koʻproq turtki boʻladi, muallifni koʻproq ifodalikka undaydi.

Tugallanmagan xomaki rasm topilgan yechimga dastlabki fikrga muvofiq tez va yaqqol ishonch hosil qilish, unchalik qiyinchiliksiz yaxshilash tomonga qaratilgan oʻzgartirishlar kiritish imkonini beradi. Bunda kiritiladigan oʻzgaritirishlarni avvalgi variatlaridagi bilan solishtirish uchun aynan ana shu xomaki rasmga kiritish ham mumkin boʻladi.

Nihoyasiga yetkazilgan rasmdagi biror qismni texnik jihatdan oʻzgartirish, qoʻl yoki oyoqni biroz boʻlsada surish, tana yoki boshni biror tomonga burish, tana harakatini kuchaytirish anchagina qiyinlik tuoʻdirishi maʼlum.

Qalamda yengilgina ishlangan xomaki rasmda esa bu ish unchalik qiyinlik tuoʻdirmaydi. Chunki bunda avval belgilab qoʻyilgan narsani oʻchirish yoki yoʻq qilish zarurati tuoʻilmaydi. Oddiygina solishtirish bilan badiiy fikrning yangi, yanada ifodaliroq variantini topish imkonini beradi. Xomaki rasm-eskizni muddatidan oldinroq tugatib qoʻyish keyingi ishga halaqit beradi, tasavvurni toraytiradi.

Davomli va uzoq muddatli rasm chizish bilan bir vaqtda tirik odam boshidan muntazam ravishda homaki rasm va chizigilar qilish zarur. Bunday homaki rasmlar nafaqat odam boshini tasvirlashda olingan bilim va koʻnikmalarni mustahkamlash, balki tasvirda real hayotni tasvirlash qobiliyatini rivojlantirish uchun ham zarur.

Realist-rassom insonni harakatda, uning barcha goʻzalliklarini tasvirlay olishi kerak. Davomli rasm ustida ishlash talabani yordamchi chiziqlar, oʻq chiziui, konstruktiv asoslar yordamida tasvirni diqqat bilan va metodik bosqichlarda tasvir qurishga majbur etadi. Oʻquvchi davomli oʻquv rasmida asosiy eʼtiborini yuzada realistik tasvir kurishning qonuniyatlari va qoidalariga qaratadi. Binobarin, u oʻquv-akademik rasmida bu ishni pedagog yordamida, uning uzluksiz kuzatuvida

amalga oshiradi. Oóquv va ijodiy rasm oórtasidagi farqni ocha borib ular turli yoónalishga ega ekanliklarini koórsatib oótish lozim. Oóquv rasm bilim va koónikmalarga ega boólish uchun yaratiladi. Ijodiy rasmda esa aksincha-olingan bilim va koónikmalardan badiiy obraz yaratish uchun foydalaniladi. Shuningdek avval olingan bilim va malakalar asosida yangilik yaratadi.

Xomaki rasm ham olingan bilim va malakalar asosida yaratilib, rasmda endi oóquvchidan tasvir qurish izchilligi, yordamchi chiziqlarni qoóllash kabilar talab etilmaydi.

Xomaki rasmlar haqida gapirilganda ularning vazifalari, maqsad va yoónalishlarini toóuri aniqlab olish kerak. Koópincha «xomaki» tushunchasini rasm ustida ishlashning birinchi bosqichi, shaklning chiziqli-konstruktiv qurilishi bilan aralashtirib yuboradilar. Bu albatta toógôri emas.

Xomaki rasm maólum vaqt oraliuida kuzatilayotgan natura haqida toóliq tasavvur berishni maqsad qilib qoóyadi. Xomaki rasmlar har xil davomiylik va har xil ishlanishda boólishi mumkin: ish shart-sharoitlari va rassomning oóz oldiga qoóygan vazifalariga qarab yarim soatli, bir soatli, oón minutli va xokazo.

Xomaki rasm-bu naturadan tezgina chizgi qilib olishdir; u oóquvchini tez fikrlash, tasvirlashning eng ishonchli va mantiqiy vositalarini qidirib topishga oórgatadi, kuzatuvchanligini rivojlantiradi. Xomaki rasm, rasm chizuvchini uncha mohiyati boólmagan narsalarni chetga chiqarib tashlab, asosiy narsaga qaratadi.Xomaki rasm oóquvchida mustaqil ishga boólgan tayyorgarlik darajasini namoyon etadi.

Xomaki rasmlar talaba tasviriy savodxonligi qonuniyatlarini oson va tez qoóllay bilishga oórgatishi lozim. Oótmishdagi buyuk ustoz rassomlarning xomaki rasm namunalari oóziga xosligi, naturaning eng xarakterli xususiyatlarini ajratib koórsatilganligi bilan tomoshabinni oóziga tortadi.

Tasvirda inson yuzining hayotiy taôsirchanligini bera olish realist rassom uchun oóta muhimdir. Hozirgi kunning eng dolzarb vazifasi mohir pedagogni tarbiyalash ekan, inson tanasi, bosh shakliva atrofdagi barcha shakllarning rasmini chizishga oórgatish tizimida xomaki rasmlar chizish ishiga jiddiy eôtibor berish

lozim. Xomaki rasmlar va qisqa chizgilar boshlovchi rassomni ijobiy faoliyatga uzluksiz booólab qoóyadi. Ular oóquvchini mustaqillikka va oóquv mashq tasviriy vazifalarni hal etishga oórgatadi.

Tirik odam rasmini chizish rassom uchun yaxshi maktab hisoblanadi. Tirik inson yuz harakatidagi shakl boyligi va ifodaliligi rassomga ushbu odamga xos boólgan eng xarakterli xususiyatlarini iloóab olish, yosh rassomga badiiy obraz yaratish uchun dadil qadam tashlash imkonini beradi. Muvaffaqiyat bilan hal etilgan oóquv vazifalar rasm chizish sanôati bilan qiziqishga, keyinchalik esa tasviriy sanôatni mukammal egallashga boólgan intilishlarga foyda boóladi.

II BOB. Xomaki qalamtasvir va tezkor qalamchizgilarni ishlashga o'rgatish uslubiyoti

2.1. Ta'lim samaradorligini oshirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llashning mohiyati.

Mustaqillik tufayli pedagogika fanining taraqqiyotida ham olamshumul oózgarishhlar yuz berdi. Mamlakatimizning maónaviy salohiyatini oshirish, taólim tizimini tubdan isloh qilish, kadrlar tayyorlash Milliy dasturi, Taólim toógórishidagi Qonunni tayyorlash va amalga oshirish pedagogika fanining zimmasiga tushdi. Pedagogikaning predmeti shaxsni shakllantirish muammosi Kadrlar tayyorlash Milliy modelida oóz aksini topdi.

Mustaqil Oózbekiston taraqqiyotida hal qiluvchi muammolar: xalqimizning ming-ming yillik qadriyatlarini, pedagogik merosini oórganish va taólim-tarbiya jarayonini milliylashtirish, jamiyat taraqqiyotida maónaviyatning ustivorligini taóminlash va maónaviy tarbiya nazariyasini, amaliyotini takomillashtirish; yoshlar ongiga milliy mafkura, milliy góoyani singdirish, vatanparvarlik tarbiyasini yangi mazmun va metodikasini ishlab chiqish; jahon andozalariga mos taólim tizimini yaratish, ilgóor pedagogik tajribalarni ommalashtirish, pedagogik kadrlarni hozirgi davr talabi asosida taólim-tarbiya ishiga tayyorlash, pedagogik texnologiya bilan qurollantirish kabilar pedagogika fanining dolzarb vazifasi boólib qoldi.

Oózbekistonda kadrlar tayyorlashning Milliy dasturi taólim-tarbiyani tubdan isloh qilish ilgóor pedagogik texnologiyalarni joriy etish; ñTaólim berishning ilgóor pedagogik texnologiyalarni, zamonaviy oóquv-uslubiy majmualari yaratish va oóquv ï tarbiya jarayonini didaktik jihatdan taóminlashòga bogóliqligi koórsatiladi.

Kadrlar tayyorlash Milliy dasturining ahamiyatli tomonlaridan biri- uzluksiz taôlim tizimini joriy etilishi va oôrta maxsus kasb-hunar taôlimini uning tarkibiy qismi sifatida eôtirof etilishida.

Alohida boôgôin sifatida faoliyat bosqichma-bosqich yuritayotgan kasb-hunar taôlimining asosiy maqsadi va vazifasi oôquvchilarda tanlagan kabi (mutaxassisligi) boôyicha kasbiy mahorat asoslarini shakllantirib, ularni

egallayotgan kasbi boóyicha boólgóusi kasbiy mehnat faoliyatga amaliy tayyorlashdan iboratdir. Bu tayyorgarlik egallangan nazariy kasbiy bilimlarni amaliyotga tatbiq etib, oóz mutaxassisligiga xos ishlab chiqarish jarayonlarini rejalashtirish, tayyorlash, amalga oshirish, nazorat qilish va xizmat koórsatish uchun zarur boólgan amaliy koónikma va malakalarni oózlashtirish bilan taóminlanadi.

Maólumki, Milliy dastur bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Birinchi bosqich (1997-2001 yy) mavjud kadrlar tayyorlash tizimini isloh qilish va rivojlantirish uchun huquqiy, ilmiy-uslubiy, moliyaviy, moddiy shart-sharoitlar yaratish ñ.jumladan pedagog va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash hamda ularni malakasini oshirishni zamon talablariga javob beradigan darajada tashkil etishò.

Ikkinchi bosqich: (2002-2005 yy) Milliy dasturini toóla roóyobga chiqarish, mehnat bozorini rivojlantirish va real ijtimoiy-iqtisodiy sharotlarini hisobga olgan holda unga aniqlik kiritish, ñTaólim muassasalarini moddiy texnika va axborot bazasini mustahkamlashni davom ettiriladi, oóquv-tarbiya jarayoni yuqori sifatli oóquv adabiyotlar va ilgóor pedagogik texnologiya bilan taóminlanadiò.

Uchichnchi bosqich: (2005 va undan keyingi yillar) toóplangan tajribalar taxlil etiladi. Ular umumlashtirish asosida mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish istiqbollariga muvofiq kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va yanada rivojlantirishò koózda tutiladi.

Taólim muassasalarini resurs, kadrlar va axborot bazalari yanada mustahkamlanadi oóquv tarbiya jarayoni yangi oóquv-uslubiy majmualar, ilgóor pedagogik texnologiyalar bilan toóliq taóminlanadiò. Bunda biz pedagogik texnologiya Milliy dasturni amalga oshirishning muhim vositasi ekanini koóramiz.

Pedagogik texnologiya asrimizning 60-yillarida Amerika Qoóshma Shtatlarida, 70-80 yillarda boshqa rivojlangan mamlakatlarda keng qoóllanila boshlandi.

YUNESKOning 1996 yildagi xalqaro konferentsiyasida Mamlakatning maónaviy iqtisodiy salohiyatini oshirishhda va taólim-tarbiyani

intensivlashhtirishhda pedagogik texnologiya muhim ahamiyatga ega ekanligi ilmiy asoslanadi.

ñPedagogik texnologiya bilimlarni oórganish yaxlit jarayonida taólim shakllarini optimallashtirish, texnikaviy, insoniy imkoniyatlar, ularning oózaro hamkorligi amalga oshirish metodlar tizimidirò, -degan xulosaga kelinadi.

Oózbekistonda kadrlar tayyorlash Milliy dasturi mustaqillik sharofati boólsa, uni amalga oshirishning asosiy ilmiy metodik omillaridan biri yangi pedagogik texnologiyadir.

Pedagogik texnologiya nima? U nima uchun bugungi taólim-tarbiya jarayonida zaruratga aylandi? Nega endi shuncha yillardan beri yarab kelgan taólim jarayonini eskicha tashkil etishdan voz kechishimiz kerak va oóquv jarayonini loyihalashga yangicha yondashish zarur?

Bu kabi savollarga javob berish uchun, eng avvalo mamlakatimizda «Taólim toógórishidaògi Qonun va ñ Kadrlar tayyorlash milliy dasturiò asosida taólim-tarbiya sohasida olib borilayotgan tub islohotlarning asosiy yoónalishlarini anglab olmoq lozim. Bu yoónalishlar:

- taólim mazmunini, tizimini isloh qilish;
- taólim-tarbiya boshqaruvini isloh qilish;
- taólimning bozor iqtisodiyotiga asoslangan mexanizmini yaratish;
- ota-ona, oóqituvchi-oóquvchining taólim jarayoniga boólgan yangicha qarashlarini shakllantirish;
- va nihoyat, bu tub islohotlarning bosh harakatlantiruvchi kuch-yangi pedagogik texnologiyani amaliyotga tadbiq etishdan iborat.

Yangi taólim tizimi, mazmuni, oóquv reja, darsliklar asosida oóquv jarayonini loyihalashtirishga ham yangicha yondashishni tashkil etish zarurati tugóilmoqda.

Prezidentimiz Islom Karimov alohida taókidlaganlaride ñBiz mamlakatimizning istiqboli yosh avlodimiz qanday tarbiya topishiga, qanday maónaviy fazilatlar egasi boólib voyaga etilishiga, qanday oliy maqsadlarga xizmat qilishiga bogóliq ekanligini hamisha yodda tutishimiz kerakò. Shu sababli ham birinchi navbatda taólim mazmuni va uning tarkibini kengaytirish va

chuqurlashtirish, xususan, bu mazmunga nafaqat bilim, koónikma va malaka, balki umuminsoniy madaniyatni tashkil qiluvchi-ijodiy faoliyat tajribasi, tevarak atrofga munosabatlarni ham kiritish góoyasi kun tartibiga koóndalang qilib qoóyildi.

Pedagogika fani va amaliyotida qoóllanilayotgan «pedagogik texnologiyaò atamasi inglizcha ñpedecatianal tecnrologyò soózidan olingan boólib, aynan tarjimasi ñtaólim texnologiyasiò degan maónoni bildiradi Pedagogika fanida pedagogik texnologiya tushunchasini taóriflashda hali yagona bir fikrga kelinganicha yoóq.

Ayrim amaliyotchi pedagoglar ñpedagogik texnologiyaò deganda texnologik yondashuvga asoslanmagan (baózi foydali, samarali usullarni yoki oóqitish jarayonida texnik vositalarni qoóllashni) tushunadilar. Vaholanki, pedagogik texnologiya taólim jarayoniga yangicha, oóziga xos belgilar, xususiyatlarga ega boólgan, tizimli, texnologik yondashuvga asoslanadi. U, pedagogikada ijtimoiy-muhandislik tafakkurining mahsuli; texnogratik ilmiy fikr /ong/ning taólim sohasidagi loyihasi, taólim jarayonini maólum darajada standartlashtirish, takrorlanadigan pedagogik jarayon (sikl)ga aylantirishdir.

Pedagogik amaliyotlarda pedagogik texnologiya tushunchasiga berilgan taóriflarni va uning muhim belgilari, xususiyatlarini quyida umumlashtirilgan holda keltiramiz.

YUNESKO tashkiloti maóqullagan taórif: «Pedagogik texnologiya-bu, taólim shakllarini optimallashtirish maqsadida texnik vositalar, inson salohiyati hamda ularning oózaro taósirini inobatga olib, oóqitish va bilim oózlashtirishning barcha jarayonlarini aniqlash, yaratish va qoóllashning tizimli metodidirò. /Progremmsivnie pedagogicheskie texnologii, Toshkent, 1999,3-bet/.

Boshqa mualliflarning taóriflari.

-pedagogik texnologiya-amaliyotda joriy etish mumkin boólgan maólum pedagogik tizimning loyihasidir;

-pedagogik texnologiya-taólim-tarbiyadan koózlangan maqsadga erishish uchun oóquv jarayonida qoóllaniladigan usullar, vositalar majmuidir;

-pedagogik texnologiya oldindan belgilangan, loyihalashtirilgan oćquv-tarbiya jarayonini izchil oshirish kabilar.

Yuqorida keltirilgan taćriflar pedagogik texnologiya usulining mazmunini anglash va aniqlash jarayoni hali poyoniga etmaganligidan dalolat beradi. Bu masalaga oydinlik kiritish uchun avvalo, pedagogik texnologiya usulining muhim belgilarini aniqlash talab etiladi. Pedagogik adabiyotlarni oćrganish va tahlil etish pedagogik texnologiyaning muhim xususiyatlari, belgilari qatorida quyidagilarni koćrsatishga imkon beradi:

-tadlim jara yonini oldindan loyihalash va sinfda oćquvchilar bilan qayta ishlab chiqish;

-tizimli yondashuv asosida talabaning oćqish-bilish faoliyati tasvirlaydigan tadlim jarayoni loyihasini tuzish;

-tadlim maqsadi real, aniq diagnostik bodlishi va oćquvchining bilim oćzlashtirish sifatini obćektiv baholash;

-tadlim jarayonining tuzilishi va mazmuni yaxlitligi, oćzaro bogdliq va oćzaro taćsirda bodlishi;

-tadlim shakllarini optimallashtirish (qulaylashtirish);

-tadlim jarayonida texnik vositalar va inson salohiyatining oćzaro taćsirini hisobga olish;

-tadlim maqsadlarini koćzlangan etalon asosida oćquvchilarning kuzatiladigan, odlchanadigan harakatlari shaklida juda oydinlashtirish:

-talabaning faolligiga tayanib oćqitish;

-bilim oćzlashtirish jarayonida yodl qoćyilgan xatolarni aniqlab tuzatib borish;

-shakllantiruvchi va jamlovchi baholar;

-belgilangan mezonlarga binoan test vazifalarini bajarish;

-tadlimning rejalashtirilgan natijasiga erishishning kafolotlanganligi;

-tadlim samaradorligining yuqoriligi.

Pedagogik texnologiya-tadlim usuli, madlum maćnoda tadlim-tarbiya jarayonlari, vositalari, shakl va metodlari majmui. Oćquv materiallarini tanlash,

qayta ishlab oċquvchilarning kuchiga, oċzlashtirish xususiyatlariga moslab shakli, xajmini oċzgartirish ham taċlim texnologiyasiga daxldor. Pedagogik texnologiya taċlim-tarbiyaning obċektiv qonuniyatlari, diagnostik maqsadlar asosida oċquv jarayonlari, taċlim-tarbiyaning mazmuni, metod va vositalarini ishlab chiqish va takomillashtirish tizimidir.

2.2. " Tasviriy san'at o'qituvchisini tayyorlashda xomaki qalamtasvir va tezkor qalamchizgilarning roli" mavzusining o'qitishda qo'llanilgan ta'lim metodlari

AQLIY HUJUM METODI

Aqliy hujum mȩtodidan ham maċruza, ham amaliy darslarda foydalanish qulay. Bu mȩtod bir zumda auditoriyadagi barcha oċquvchi-talabalarni qamrab olib ularni aktiv holatga kȩltiradi.

Yaxlit mavzu, uning bir qismi yoki tanlab olingan muammo yuzasidan oċquvchi-talabalarga bȩriladigan savollar majmuasi oċqituvchi tomonidan oldindan tayyorlangan boċlishi ishda yaxshi natija bȩradi.

Aqliy hujum mȩtodi qoċyilgan muammo ȩchimiga bogċliq ravishda 5-10 daqiqa davom etishi mumkin. Bunda oċquvchi-talabalarning bȩrayotgan javoblariga na oċqituvchining va na boshqalarning aralashuviga, har qanday fikr bildirishlariga yoċl qoċyilmaydi va natijalar baholanmaydi, ballar qoċyilmaydi. Bu holat koċpincha oċqituvchi tomonidan avtomatik tarzda buziladi, ya'ni talaba-oċquvchi bildirgan notoċgċri fikrga tȩzda oċz munosabatini bildirib toċgċrilaydi. Bu vaziyat talaba- oċquvchilarni fikrlashdan toċxtatadi, darsda foydalanilayotgan aqliy hujum mȩtodiga putur ȩtkazadi. Maqsad: notoċgċri boċlsada oċquvchi-talabaning oċz fikrini bildirishiga erishishdan iborat. Oċqituvchi umumlashtirishdan soċng bildirilgan fikrlarning t oċgċri yoki notoċgċriligi har bir talabaga ma'lum boċladi.

Talabalarning fikr yuritishlari oċqituvchi tomonidan toċgċri yoċlga solib turiladi va ragċbatlantirilib boriladi. Vaqti-vaqti bilan fikrlar umumlashtirib turiladi.

Muammoning jchimi boôyicha fikrlar shakllanib boôlgach u oxirgi marta umumlashtiriladi va aniq fikrga kjlinadi. Shundan kjyin talabalar oôzlarining takliflarini oôzlari solishtirib, toôgôri va xato fikrlarini anglab yjtishadilar va oôzlarini- oôzlari baholaydilar. Ammo oôqituvchining ularga baho yoki tanbjh bjrishiga yoôl qoôyilmaydi.

DAVRA SUHBATLARI METODI

Davra suhbatida ma'ruzachi oôqituvchi bosh tashkilotchi boôlib qoladi. Davra suhbatlari koôpincha talaba-oôquvchilarga tanish yoki yaqin mavzularda oôtkaziladi. Davra suhbati mavzulari, rjjalari, savollari talaba- oôquvchilarga avvaldan bir njcha kun oldin tarqatiladi.

Talaba-oôquvchilar uchun mustaqil tayyorgarlik koôrishga, ularni bir-birlari bilan avvaldan oôzaro fikr almashishga, kutubxona, intjrnjtdan ayrim ma'lumotlarni toôplash, qayta ishlash, kichik matn tuzish imkoniyati yaratiladi. Davra suhbatining afzalligi shundaki, har bir talaba-oôquvchi individual tayyorgarlik koôradi. Har ikki tomon davrani oôtkazishga tayyorgarlik bilan kjladi. Suhbatni oôqituvchi, goho lidjr talaba-oôquvchi olib borishi mumkin.

Davra suhbatlari oldindan dasturlangan dars jadvali asosida olib borilishi mumkin.

Davra suhbatining yana bir afzalligi shundaki, har bir talaba-oôquvchi oôz bilimini, ogôzaki nutqini, shaxsiy fikrini emin-erkin namoyish etishiga muhit yaratiladi. Talaba-oôquvchi va oôqituvchining shaxsiy ma'suliyati oshadi, ham oôqish, ham oôrgatish yonma-yon davom etadi. Matjrialni oôqish, oôrganish, oôzaro fikr almashishga, oôzlashtirishga motiv oshadi. Bilimni olish, uning oôzlashtirilishi kafolatlanadi.

DAVRALAR METODI

Talabalar davra qurib oôtirib taklif etilgan savolni kjtma-kjt emas, balki bilganlar galma-gal izohlab bjrishadi. Bunda har bir talaba oôz fikrini bayon qilib, muhokamaga foydali ulush qoôshish imkoniyatiga ega boôladi, chunki barcha qatnashchilarning fikrlarini bilish muhim. Soôzga chiquvchilarning gaplariga munosabat bildirish hjch kimga, jumladan oôqituvchiga ham ruxsat etilmaydi.

Oxirida hammaga ularning ishtirok etganliklari uchun tashakkur bildiriladi va fikrlar umumlashtiriladi. Davra metodidan darsning boshi va oxirida foydalanish qulay.

MUNOZARA METODI

Disput- bu ikki yoki koʻproq kishilarning keskin chegaralangan qoidalar doirasida ogʻzaki olib boriladigan bahsi, munozarasi, masala talashuvidir. Disput mavzusiga tayyorgarlik koʻrish uchun oʻtkazishdan oldin talaba-oʻquvchilarga ma'lum qilinadi.

Talaba-oʻquvchilarga bilim berishga moʻljallangan disputda kamida bitta rais va ikki guruhning har biridan bir nafardan soʻzlovchi qatnashadi. Disputni ochuvchi birinchi talaba qoʻyilgan taklifni ma'qullab chiqsa, ikkinchisi unga qarshi chiqadi, ya'ni opponent boʻladi.

Soʻzlovchilarga 10 minutdan, har ikki guruhdan ikkitadan ortiq boʻlmagan qoʻshimcha qilishga chiqadigan talabalarning har biriga 5 minutdan vaqt beriladi. Ikki marta soʻzga chiqishga ruxsat etilmaydi. Soʻzga chiquvchilarning barchasi raisga murojaat etishadi va uning qarori qat'iy boʻlib, disputning mavzudan chetga chiqib ketmasligini nazorat qiladi.

MUNOZARALAR O’TKAZISH TEXNOLOGIYASI

Munozaralarni tashkil etish va oʻtkazish tashkilotchidan juda jiddiy tayyorgarlikni, ijodiy muhit yaratishni talab etadi. Oʻqituvchi ilgaridan munozaraning mavzusini, uni oʻtkazish rejasini, vaqtlarini talaba-oʻquvchilar bilan oʻzaro kelishib oladi.

Talaba-oʻquvchilarga oʻquv yili boshlanishida munozara mavzulari rejasi e'lon qilinib, ularga yetkaziladi. Ularning tayyorgarlik koʻrishlari uchun vaqt beriladi. Munozara muhokamasiga ma'muriyat, mahalla faollari, mashhur mutaxassislar taklif etiladi. Munozaraning boshlovchisi tayinlanadi. Boshlovchi juda keng qamrovli bilimga ega boʻlishi kerak.

Munozara davrida vujudga keladigan muammoli masalalar, ayniqsa, chigal fikrlar boʻyicha ularni chuqur tahlil qilish qobiliyatiga ega ekspertlar taklif etiladi.

Munozarani olib borganda uning ishtirokchilarini qiziqtirib, qovushtirib, boshqarib, zarur yoʻllanmalar bj rib borish muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan munozara jarayonida toʻgʻri xulosalar chiqarish juda katta ma'suliyat talab etadi.

Munozaralar mavzuga qiziqish bildirgan guruhlarni qoʻshib, aksincha holda esa, ularni guruhlarga b oʻlib, zarur boʻlgan ayrim hollarda katta zallarda, katta auditoriyalarda olib boriladi. Munozaralar dj mokratik, oshkoralik, tj nglik, samimiylik, hamkorlik ham ijodkorlik, bir-birini qoʻllash ruhiyatida olib borilishini ta'minlash yaxshi natijalar bj radi. Munozara erkin fikr yuritishni, oʻz shaxsiy pozitsiyasida turishga oʻrgatadi. Eng muhimi, talaba-oʻquvchini mustaqil mutolaaga, fikr almashuv orqali uzluksiz oʻz bilim va malakasini oshirishga olib kj ladi.

BILAMAN. BILISHNI XOHLAYMAN. BILIB OLDIM METODI

Bu mj tod lj ktsiya darslar uchun qulay. Oʻqituvchi mavzu boʻyicha asosiy tushunchalar va iboralar roʻyxatini kodoskopga oʻxshash biror tj xnik vosita yordamida talaba-oʻquvchilarga taqdim etadi. Talaba-oʻquvchilar oʻzlari biladigan va bilmaydigan tushunchalar va iboralar bilan namunadagi jadvalni toʻldiradilar:

Bilaman	Bilishni xohlayman	Bilib oldim

Roʻyxatga kirmagan, biroq dars jarayonida yangidan paydo boʻlgan talaba uchun notanish tushuncha va iboralar ham jadvalning ikkinchi ustuniga qoʻshimcha ravishda qayd etilib boriladi.

Talaba-oʻquvchining asosiy diqqat e'tibori jadvalning ikkinchi ustunidagi bilimlarni egallashga qaratiladi. Talaba- oʻquvchi darsni diqqat bilan tinglab jadvalning ikkinchi ustunidagi tushuncha va iboralarni bilib va yozib oladi hamda oʻzlashtirgan savol toʻgʻrisidagi uchinchi ustunga «Q» bj lgi qoʻyadi, boshqalari boʻsh turadi. Agar dars jarayonida ikkinchi ustundagi ayrim tushuncha va iboralar oʻrganilmasdan qolib kj tsa, ular oʻqituvchidan soʻrab yoki mustaqil ravishda oʻrganib olinadi

Bu usul talaba-oôquvchida bilimlarni oôzlashtirish boôyicha oôz-oôzini nazorat qilish, darsdayoq tĳgishli ma'lumotlarni egallab olishga intilish, axborot rĳsurslari ustida mustaqil ishlash koônikmalarini shakllantiradi.

2.3 . " Tasviriy san'at o'qituvchisini tayyorlashda xomaki qalamtasvir va tezkor qalamchizgilarning roli" mavzusini o'qitish bo'yicha ishchi o'quv reja tuzish.

Qalamtasvir fani-tasviriy sanôat yoônalishi boôyicha kasb-hunar kollejlarida oôqitiladigan maxsus fanlardan biri hisoblanadi.

ñXomaki qalamtasvir va tezkor qalamchizgilar bajarishòmavzusi oquy dasturining 2-bosqichiga tegishli boôlib, mavzyni oôqitish boôyicha 2 soatga moôljallangan nazariy darslar va 6 soatga moôljallangan amaliy ish oôtilishi rejalashtirilgan.

Bitiruv ishida biz tomondan ushbu mavzuni oôqitish rejasi quyidagicha ishlab chiqildi:

T/r	Mavzular nomi	Hammasi	Umumiy yuklama,soat Darslar turi boôyicha soatlar taqsimoti(auditoriya yuklamasi)					Mustaqil ish
			Jami	Nazari	Amaliy	Lab-ya	Seminar	
1.	ñXomaki qalamtasvir va tezkor qalamchizgilar bajarisnòmavzusi			2	6	-	-	-
	Jami:	8		2	6	-	-	-

Mavzu: “ Tasviriy san’at o’qituvchisini tayyorlashda xomaki qalamtasvir va tezkor qalamchizgilarning roli” mavzusini o’qitish uslubiyoti.

Nazariy darsni olib borish texnologiyasi

<table>
<tr><td>Oôquv soati:2 soat</td><td colspan="2">Talabalar soni:20 ta</td></tr>
<tr><td>Mashgôulot shakli</td><td colspan="2">maôruza</td></tr>
<tr><td>Maôruza rejasi</td><td colspan="2">1. Tez qalamchzgi chizishga qoôyiladigan talablar.
2. Xomaki rasm ishlash bosqichlari.</td></tr>
<tr><td>Oôquv mashgôulotining maqsadi</td><td colspan="2">ishlashga qoôyiladigan talablarnioôrganish, portret ishlash bosqichlari va odam yarim qomatini qollari bilan chizish bosqichlari toôgôrisida bilim, malaka va nazariy koônikmalarni shakllantirishdan iborat.</td></tr>
<tr><td>Pedagogik vazifalar:</td><td colspan="2">1.Xomaki qalamtasvir chizishga qoôyiladigan talablar bilan tanishtirish.
2. Xomaki qalamtasvir chizish bosqichlari haqida maôlumotlar berish.</td></tr>
<tr><td>Oôqitish metodlari:</td><td colspan="2">òAqliy hujumò, ogôzaki bayon, bahs, suhbat-munozara, koôrgazmali qurollar</td></tr>
<tr><td>Oôqitish vositalari</td><td colspan="2">Doska,daftar,kitob, plakatlar , kompyuter texnologiyalari, marker, kodoskop,skoch ,qalamda islangan portretlardan namunalar.</td></tr>
<tr><td>Oôqitish sharoiti</td><td colspan="2">Texnik vositalar bilan taôminlangan oôqitish usullarini qoôllash mumkin boôlgan oôquv xona</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Kutiladigan natijalar:</td><td>Oôqituvchi</td><td>Oôquvchi</td></tr>
<tr><td>Belgilangan vaqt ichida juda koôp axborotlarni berishga erishadi. Oôquvchining faolligini oshiradi, fanga, mavzuga qiziqish oôygôotadi.Qisqa vagt ichida bir qancha</td><td>1. Xomaki qalamtasvir chizishga qoôyiladigan talablar bilan tanishadi.
2.Xomaki qalamtasvir chizish bosqichlarini oôrganadilar.
3.Mustaqil oôqish,izlanishga, erkin mushohada qilishga,fikrlashga,</td></tr>
</table>

	oʻquvchini baholaydi.	tasavvur etishga ,oʻz-oʻzini nazorat qilishga oʻrganadi,nutq madaniyati oʻsadi va jamoa bilan ishlash koʻnikmasi shakllanadi.
Monitoring va baholash	Ogʻzaki nazorat, savol-javob, oʻz-oʻzini nazorat qilish.	

Nazariy darsning texnologik xaritasi

Mashgulotni o’tkazish bosqichlari , vaqt	**Faoliyatning mazmuni**	
	O’qituvchi	**O’quvchi**
Mavzu bo’yicha dars o’tishga tayyorlanish (5- daqiqa)	1.1 Mavzuni aniqlaydi, maqsadini, kutiladigan natijalarni va baholash mezonlarini shakllantiradi.	
I-bosqich **Kirish:avvalgi mavzu bilan bog’lash**.	2.1 Yangi mavzuni oʻtgan mavzu bilan bogʻlaydi. Maʼruzani mavzusi, maqsadi rejasini aytadi, erishiladigan natijalarni va baholash mezonlari bilan tanishtiradi.	Tinglaydilar, yozib oladilar.
Mavzuni o’rganishni motivatsiyasi (5 -daqiqa)	2.2 Oʻquvchilarni qiziqtirish va faollashtirish maqsadida: **”Qalamtasvir?Qalamtasvir chizishning qanday qoidalari bor?-**degan savol bilan auditoriyaga murojaat qiladi.Talabalarga savol-javobda faol boʻlishlarini soʻraydi.	Eshitadilar va berilgan savolga javob beradilar.
II-Asosiy bosqich(55 daqiqa) **Ma’ruzaning birinchi uzviy savolini muhokamasi(**	3.1.1 Talabalarga qalamtasvir, uni chizishda naturaini kuzatib oʻrganishning mohiyati, unga qoʻyiladigan talablar toʻgʻrisida umumiy maʼlumot beradi. Koʻrgazmali slaydlarni namoyish etadi. Mashgʻulotni «Aqliy hujum»metodi asosida	Tinglaydilar.

15-20 daqiqa)	oʻtkazishni eʼlon qilib, uning mohiyatini tushuntiradi va qoidalarini doskaga yozib qoʻyadi.(1-ilova)	
1.Da'vat bosqichi	3.1.2 Maʼruzaning birinchi uzviy savoli mazmuni bayon qilinadi. Tez qalamchizgilarni chizishga qoʻyiladigan talablar, uni chizish bosqichlari yoritiladi.Talabalar bilimini chuqurlashtirish va mustaqil fikrlashga undash uchun «Tez qalamchizgi va xomaki qalamtasvir chizishda nimadan boshlash kerak ?-» degan savol bilan murojaat qiladi.	Eshitadilar,asosiy tushunchalarni yozadilar.
2.Anglash, tushuntirish bosqichi.	3.1.3Maʼruzada eshitganlari asosida mushohada qilib, berilgan savolga oʻz fikrlarini bildirishlari taklif qilinadi.	
3.Fikrlash, tafakkur bosqichi.	3.1.4 Savolni yozib olgandan soʻng, guruhni kichik guruhlarga ajratadi va gʻoyalarni berishga buyruq beradi. Muhokamani borishini nazorat qiladi va yakunlaydi.	Kichik guruhlarga ajraladilar. Guruh ichidan sardorni tayinlaydilar. Guruh sardori taqdimot qiladi.
Ma'ruzaning ikkinchi savoli muhokamasi (15-20	3.2.1 Tez qalamchizgi va xomaki qalamtasvir chizish bosqichlari toʻgʻrisidagi nazariy maʼlumotlar koʻrgazmali slaydlar orqali namoyish etiladi(3-slayd). Tez qalamchizgi va xomaki qalamtasvir bchizishga qoʻyiladigan talablar va chizish bosqichlarini	Oʻqituvchini tinglaydilar.

daqiqa) **Tushuntiish bosqichi**	nazariy jihatdan oôrgandik. ñEndi qalamtasvir chizish bosqichlari bilan tanishamizò-deb, mavzu mazmunini ogôzaki bayon usulida , koôrgazmali slaydlardan foydalanib bosqichma ï bosqich tushuntiradi.Har bir bosqichni tushuntirgandan soông, oôquvchilarni faollashtirish maqsadida bahs-munozara tashkil etadi va savollar bilah murojaat qiladi.(2-ilova)	
2.Bahs-munozara bosqichi	3.2.2 Savolni oôquvchilar tomonidan muhokama etib, munozarada ishtirok etishlarini taklif etadi .	Munozarada ishtirok etadilar.
III.Yakuniy bosqich(10-15 daqiqa)	4.1.1 Darsni bajarilgan ishlar natijalariga koôra umumiy xulosalaydi,talabalarni darsda mavzu boôyicha oôzlashtitish darajalarini aniqlash va baholash uchun ñBlits ï soôrovò varaqalarini tarqatadi.(3-ilova)	Eshitadilar, ñBlits ï soôrovò varaqalarini savollarini oladilar,yechishga kirishadilar.
	4.1.2 Javoblarini yigôib oladi ,guruh sardorlari yordamida baholash mezonlariga koôra javoblarni tekshiradi, (4-ilova)baholarni eôlon qiladi.	ñBlits ï soôrovò varaqalarini savollarini yechib, oôqituvchiga topshiradilar,baholarni eshitadilar,xatolarni aniqlaydilar.
	4.1.3 Uyga vazifa beradi. Mavzu boôyicha konspekt tuzib kelish.	Uyga vazifani yozib oladilar.

Mavzuni o’qitishda qo’llaniladigan vizual materiallar.

1-slayd

REJA:

1. Tez qalamchizgilarni chizishga qoöyiladigan talablar.

2. Xomaki qalamtasvirni chizish bosqichlari.

1-ilova)

Talabalarni faollashtirish uchun savollar:

1.Portret nima?
2. Portret chizishda nimalarni eötiborga olish lozim?
3Portret chizishning qoidalari nimalardan iborat?
4. Fon nina? Uning qanday ahamiyati bor?

(2-ilova)

“Aqliy hujum”metodining qoidalari:

1.Har qanday oözaro baholash va tanqidga yoöl qoyilmaydi!
2.Taklif etilayotgan fikrlarni baholashga shoshilmang!
3.Tasavvurga erk bering!
4.Oörtoqlaringizni fikrini hurmat qiling!
5.Qancha fikr va göoyalar koöp boölsa shuncha yaxshi!
6.Agar fikrlar takrorlansa,ajablanmang va jahlingiz chiqmasin!
7.Boshqalar fikrini tanqid qilmang!
8.Fikrlarning koöpligi yangi fikrlarni tugöilishiga sabab boöladi!
9.Fikrlaringizda bir oz shubha boölsa ham, ularni aytishga harakat qiling.

3-ilova)

"B-B-B" metodining qoidalari

B-B-B jadvali
Bilaman,
Bilishni xohlayman,
Bildim
- matn, (mavzu, bo'lim) bo'yicha tadqiqot ishlari olib borish imkonini beradi;
- tizimli mulohaza qilish, tarkibga ajratish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

BBB jadvalini tuzish qoidalari bilan tanishiladi. Yakka tartibda (juftlikda) jadval rasmiylashtiriladi.

Quyidagi savolga javob beriladi. ñUshbu mavzu boôyicha siz nimani bilasiz?ò va ñNimani bilishni xohlaysiz?ò (Kelgusi ish uchun taxminiy asos yaratiladi).

Yakka tartibda (juftlikda) jadvalning 1-2-ustuni toôldiriladi.

Mustaqil ravishda maôruza matnini oôqiydi (maôruzani eshitadi).
Jadvalning 3-ustunini mustaqil (juftlikda) toôldiradi.

(4-ilova)

Mavzu bo'yicha asosiy tayanch so'zlar va tushunchalar.

1. Qalamchizgi.

2.Kuzatish.

3.Konstruksion qurish.

4. Qalamtasvir chizishning birinchi bosqichi.

5. Qalamtasvir chizishning ikkinchi bosqichi

6. Qalamtasvir chizishning uchinchi bosqichi

7. Qalamtasvir chizishning toôrtinchi bosqichi

B-B-B jadvali. (5-ilova)

Bilaman	**Bilishni hohlayman**	**Bilib oldim**

(6-ilova)

Blits-so'rov varaqasi

T/r	**Savollar**	**Javollar**
1.	Qalamtasvir chizishda nimalarni eôtiborga olish lozim?	
2.	Konstruksion qurish nima? Uning qanday ahamiyati bor?	
3.	Qalamtasvir chizishning qanday qoidalari bor olish ?	
4.	Qalamtasvir chizish nechta bosqichdan iborat?	
5.	Qalamtasvir chizishda nisbatlar qanday topiladi ?	

(7-ilova)

Baholash mezonlari

T|r	Baholanadigan faoliyat	Ajratilgan ball	Maksimal ball
1	Uyga berilgan vazifa boôyicha ogôzaki savollarga toôgôri javob bergani uchun	1ball	1
2	-eng koôp gôoya bergani uchun; - toôgôri gôoya bergani uchun; -tahlil vaqtida oôz gôoyasini asoslashdagi faolligi uchun;	Har bir berilgan gôoya uchun- 1balldan Berilgan toôgôri gôoya uchun -1ball	4
5	Mavzu boôyicha yakuniy ñBlits-soôrov ñ topshiriqlarini bajargani uchun	Har bir topshiriqqa toôgôri javobu uchun- 0,5balldan	5
	Jami:		10

Xulosa

Mјn oʻz ishimda «Qalamtasvir» fani boʻyicha tez qalamchizgi va xomaki tasvir ishlashni bosqichma-bosqich chizish usullarini tushuntirishga harakat qildim. Bu usullardan orqali rasm chizishning qonun qoidalari: qogʻoz sathiga joylashtirish, konstruktev qurish, yorugʻ- soya, tushuvchi va shaxsiy soya, blik va shuʼla kabilarni yoritishga harakat qildim.

Oʻquvchilarda ijodkorlik, rassomlik qobiliyatlarini shakllantirishda «Qalamtasvir»ʼ darslarining tutgan oʻrnini yoritildi.

Qalamtasvir tushunchasi, va ularni ishlash xususiyatlari toʻgʻrisida maʼlumotlar keltirildi.

Tezkor qalamchizgilar, xomaki qalamtasvir, qalamtasvir,akademik qalamtasvirlar haqida maʼlumot berish va koʻrgazmalilik asosida yoritildi.

Taʼlim samaradorligini oshirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qoʼllashning mohiyatini yoritildi.

«Qalamtasvir» darslarida qoʻyiladigan zamonaviy talablarni belgilandi.

-Qalamtasvirda ishlash bosqichma-bosqich koʻrsatildi.

Ish jarayonida juda koʻp narsalarni oʻrgandim. Oʻtilgan mavzu va amaliy ishlar yordamida oʻz bilimimni mustahkamladim.

Mavzu yuzasidan matјriallar toʻplash jarayonida koʻplab adabiyotlarni oʻqishga, oʻrganishga toʻgʻri kјldi. Natijada mјnda fanga boʼlgan qiziqishim yanada oshdi.

Ish jarayonida pјdagoglik kasbining naqadar ma'suliyatliligi, javobgarligi shuningdјk, oʻta sharafli kasb ekanligiga yana bir bor ishonch hosil qildim. Mјn ishim yuzasidan bilimimni, mahoratimni oshirishga va mustahkamlashga erishdim. Buning uchun oʻz ustozlarimga minnatdorchilik bildiraman.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Karimov I.A. Oôzbekiston milliy istiqlol, siyosat, mafkura. «Oôzbekiston» nashriyoti. T.,1993.
2. Oôzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi «Oôzbekiston» nashriyoti. T.,1991.
3. Oôzbekiston Respublikasining qonuni «Ta'lim toôgôrisidagi», «Kadrlar tayyorlashning milliy dasturi toôgôrisida» «Oôzbekiston» nashriyoti. T.,1998.
4. Atamuradov S., Xusanov S., Rametov J. Ma'naviyat asoslari.ï T.,2000.
5. Karimov I. Ma'naviy yuksalish yoôlida. ï T.,1998.
6. Karimov I. Milliy mafkura haqida.ï T.,2000.
7. Erkaev A. Ma'naviyat ï Millat nishoni. ï T.,1997.
8. Yusupov E. Inson kamolotining ma'naviy asoslari.T.1998.
9. Abdurahmonov G.M. Rangtasvir va kompozitsiya.- Toshkent, 1995.
10. Boymetov B. ñQalamtasvirò. Darslik 1 - qism. Toshkent, 2006.
11. Boymetov B. ñQalamtasvir asoslariò. Oôquv qoôllanma. Toshkent, 1999.
12. Tolipov N., Abdirasilov S., Oripova N. Rangtasvir (1-qism). T., 2002.
13. Tolipov N., Abdirasilov S., Oripova N. Rangtasvir (2-qism). T., 2003.
14. Abdirasilov S.,Tolipov N. ñRangtasvirò Toshkent , 2005.
15. Tolipov N., Abdirasilov S., Oripova N. Rangtasvir. T., 2006.

Elektron ta'lim resurslari:

1. www. tdpu. uz
2. www. pedagog. uz
3. www. Ziyonet. uz
4. www. edu. Uz
5. **www. nbgf. intal. uz.**
6. tdpu-INTRANET. Ped-

ILLYUSTRATSIYALAR

MAVZU BOõYICHA TEZ QALAMCHIZGILAR VA XOMAKI TASVIRLAR BAJARISH.

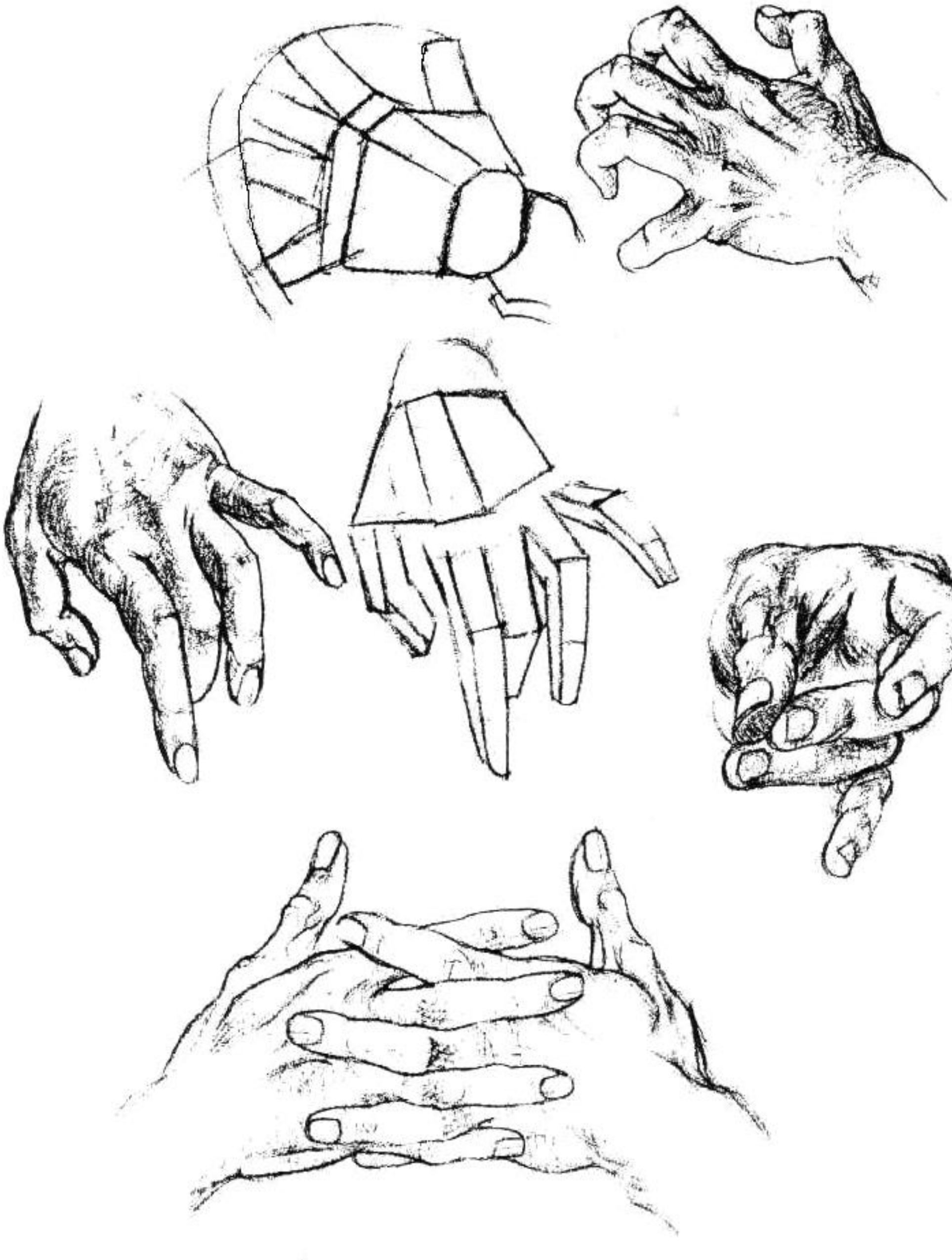

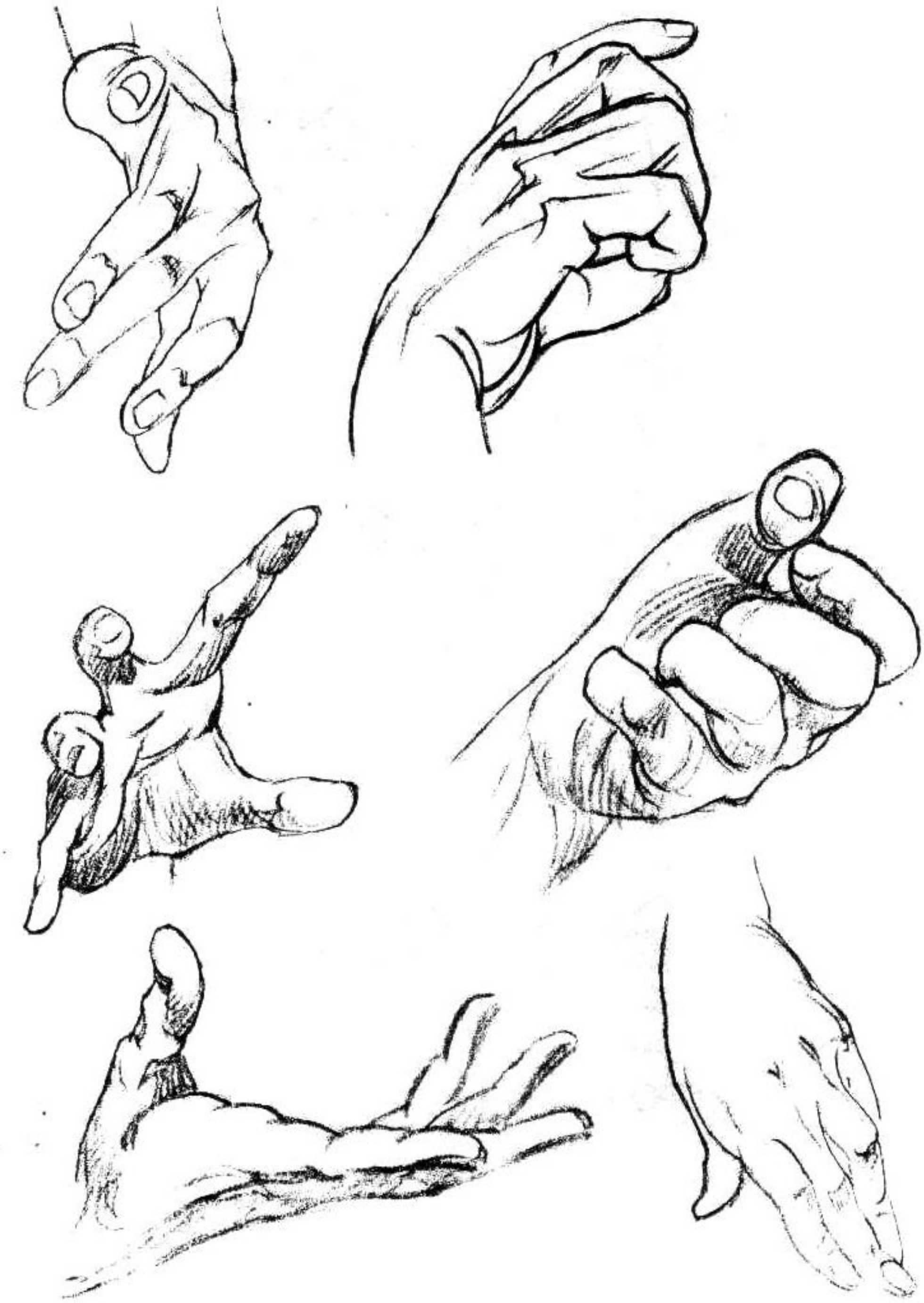

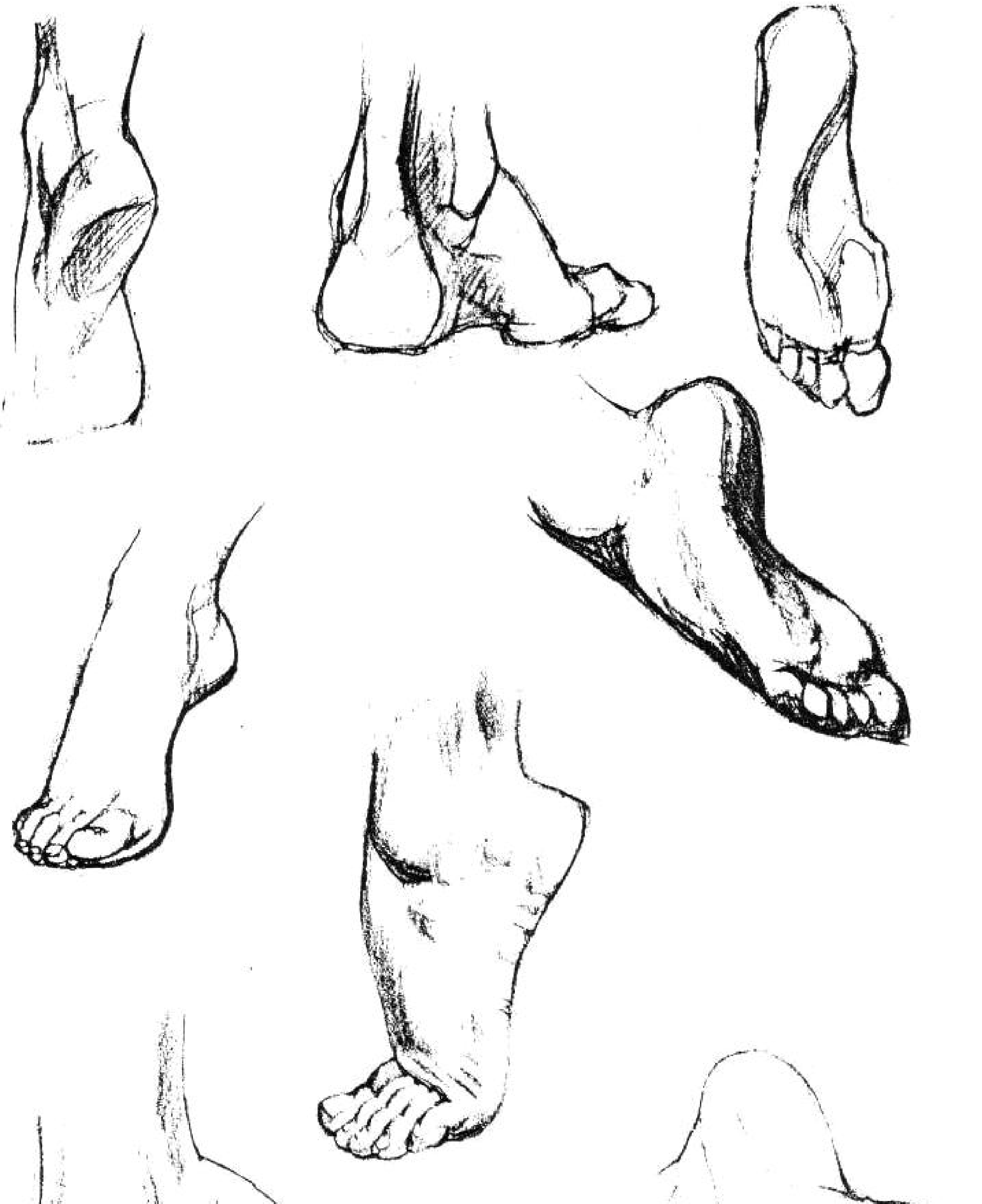

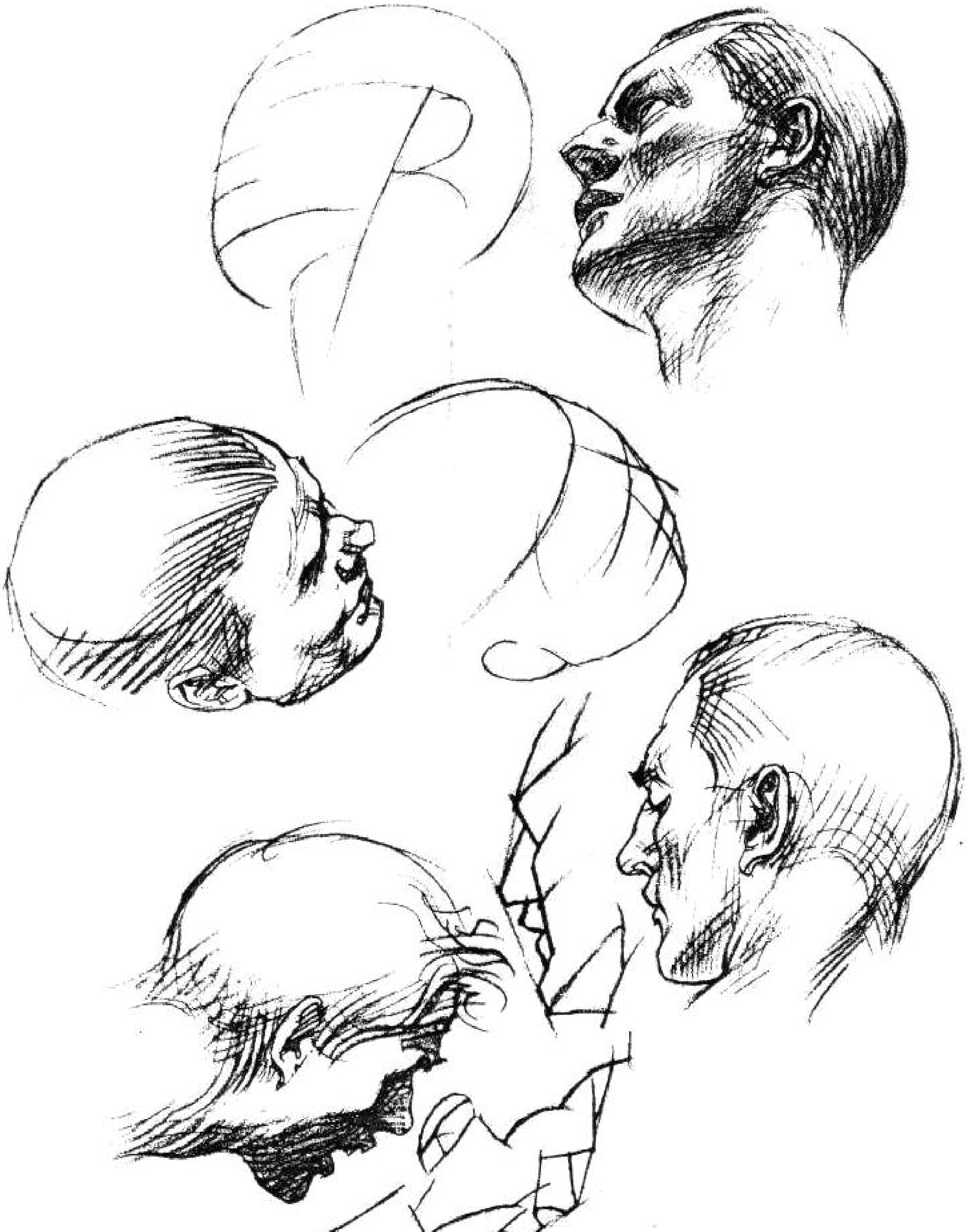

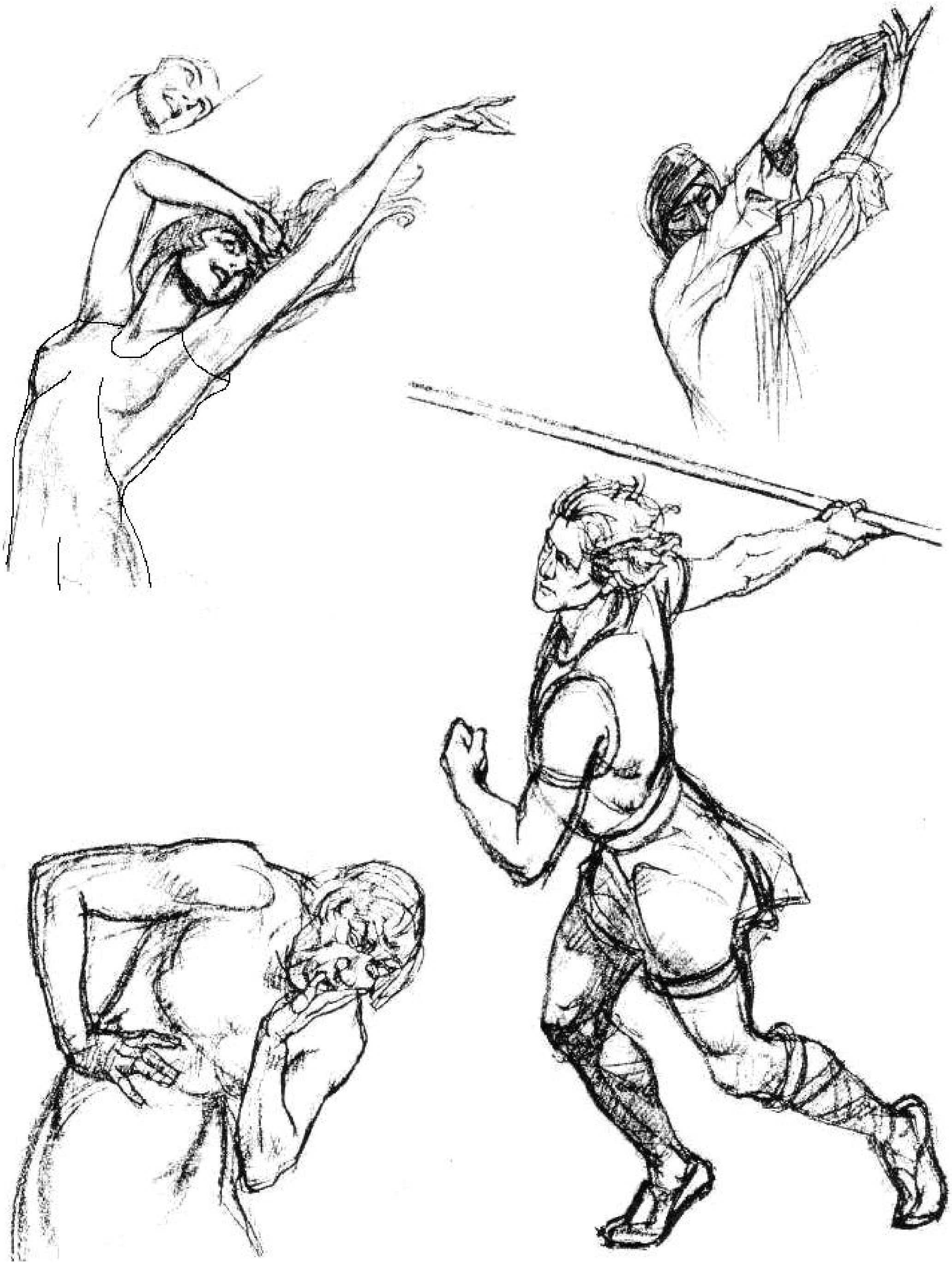

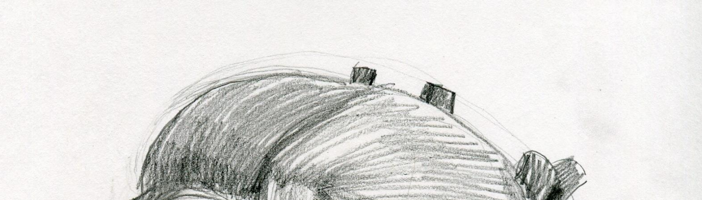

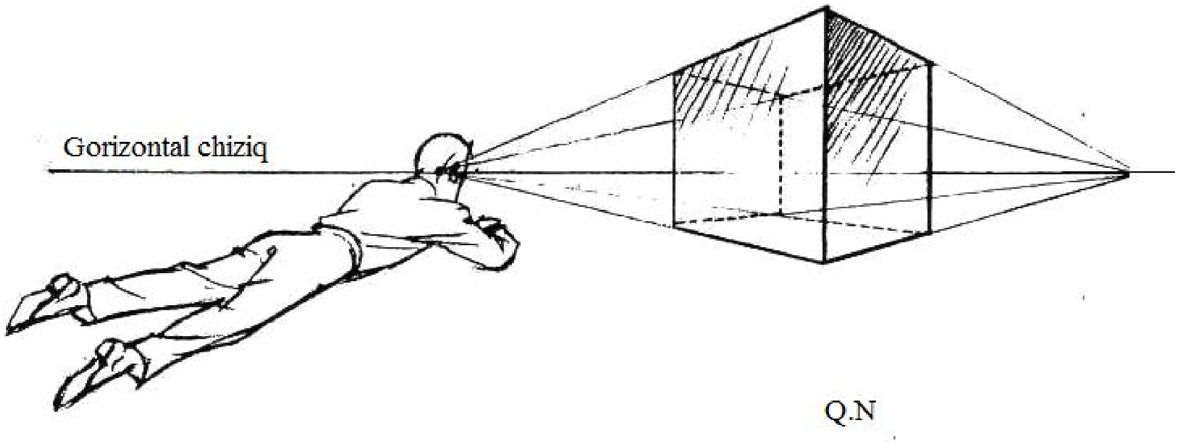
Gorizontal chiziq
Q.N

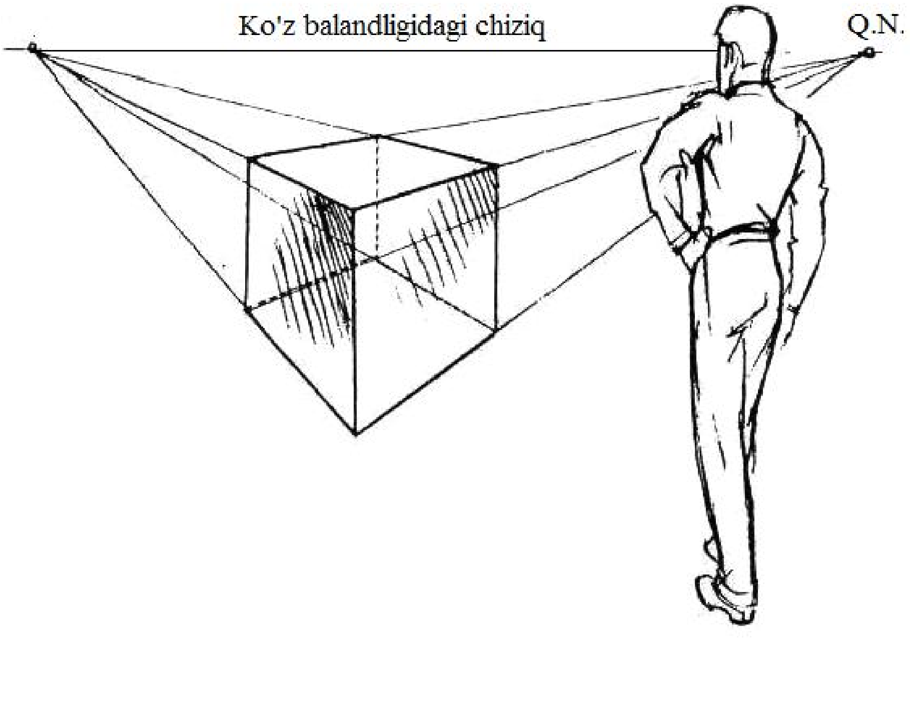
Ko'z balandligidagi chiziq
Q.N.

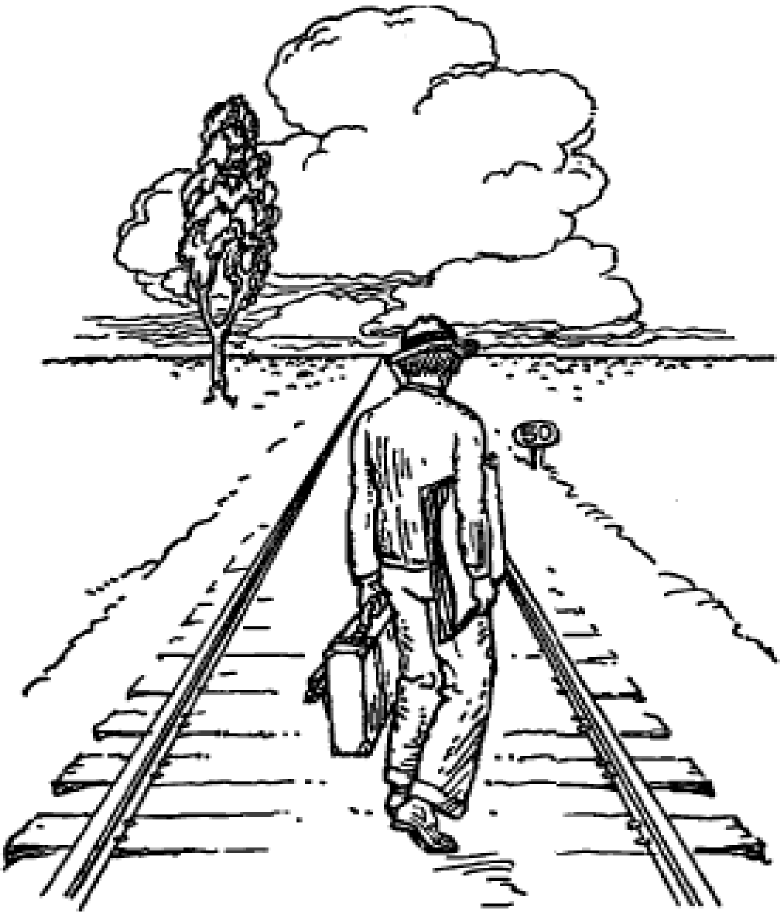
50

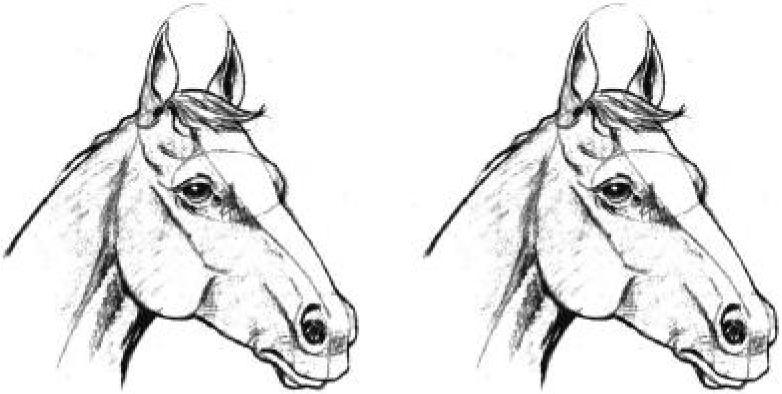

Урганч Давлат университети Педагогка факультети “Тасвирий санъат ва мухандислик графикаси” йуналиши битирувчиси Тураева Шахноза Абдулла кизининг “Санъат коллежи талабаларини Каламтасвир фанини укитишда каламчизгиларнинг ахамияти” мавзусидаги битирув малакавий ишига

Т А К Р И З

Тураева Шахнозанинг нинг битирув малакавий иши “Санъат коллежи талабаларини Кдламтасвир фанини укитишда каламчизгиларнинг ахамияти” мавзусида булиб у кириш, иккита боб, хулоса ва тавсиялар, фойдаланилган адабиётлар руйхати ва иловалардан ташкил топган.

Битирув малакавий иши электрон шаклда 67 варакдан иборат булиб, 10442 суздан ташкил топган. Битирув малавий ишга 4 варакдан иборат 4 та илова килинган.

Шунингдек битирув малавий ишда каламтасвирини укитиш самарадорлигини оширишга каратилган хамда тасвирий санъат дарсларида инновацион технологиялардан фойдаланишни хдмда укитишнинг интерфаол методларини куллаб укув жараёнини ташкил килиш буйича таклиф ва мулохазалар ишлаб. чикилган.

Ишлаб чикилган методлар амалиётда синаб курилган ва ундан умумий урта таълим мактаблари ва касб-хунар коллежлари тасвирий санъат фани укитувчилари, шу сохада таълим олаётган талабалар фойдаланишлари мумкин.

Ишда юкоридагилар билан бир каторда битирувчи томонидан бир канча камчиликларга хам йул куйилган.

Мен Тураева Шахнозанинг интилувчанлигини, изланувчанлигини ва “Санъат коллежи талабаларини Каламтасвир фанини укитишда каламчизгиларнинг ахамияти” мавзусидаги битирув малакавий иши куйилган талабларга тулик риоя килганлигини хамда якунланганлигини хисобга олиб уни Аттестация комиссиясида химоя килишга тавсия этаман.

Такризчи : **Нурметов Б. Хонка тумани.**

36 сон умумтаълим мактаби т.санъат ва чизмачилик укитувчиси.

Урганч давлат педагогика университети “Тасвирий санъат ва муҳандислик графикаси” йўналиши битирувчиси Тўраева Шахноза Абдулла кизининг “Санъат коллежи талабаларини Қаламтасвир фанини ўқитишда қаламчизгиларнинг аҳамияти” мавзусидаги битирув малакавий ишига илмий раҳбар К. Ниязовнинг

МУЛОҲАЗАЛАРИ

Тўраева Шахнозанинг битирув малакавий иши “Санъат коллежи талабаларини Қаламтасвир фанини ўқитишда қаламчизгиларнинг аҳамияти” мавзусида тасдикланган. Битирув малакавий иши кириш, иккита боб, хулоса ва тавсиялар, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалардан ташкил топган.

Битирув малакавий ишининг кириш қисмида Республикамиздаги таълим марказларида ҳозирги вақтда тасвирий санъатни ўқитилиш аҳволи ҳамда шу фандан дарс бераётган ўқитувчиларнинг касбий компотентлиги таҳлил қилинган. Шу йўналишда ўтказилган илмий-тадқиқотлар, чоп этилган ўқув-методик адабиётлар ўрганиб чиқилган ва ишнинг долзарблиги асослаб берилган. Шунингдек кириш қисмида мавзунинг мақсад вазифалари, объекти, предмети битирувчи томонидан асослаб берилган.

Ушбу битирув малакавий ишида қаламтасвир дарсларида ўқитишнинг интерфаол методларидан фойдаланиш орқали талабаларнинг қалмтасвир ишлаш қобилиятларини шакллантириб, ривожлантириш усуллари таклиф этилган.

Тўраева Шахноза малака талабалик даврида мутахассислик фанларидан яхши ўзлаштирди. Қаламтасвир фанидан замон талаблари даражасида дарс ўтиш малакаларини эгаллаган деб ҳисоблайман.

Мен Тўраева Шахнозанинг “Санъат коллежи талабаларини Қаламтасвир фанини ўқитишда қаламчизгиларнинг аҳамияти” мавзусидаги битирув малакавий иши талаб даражасида бажарилган деб ҳисоблайман ва уни ҳимоя қилишга тавсия қиламан.

Илмий раҳбар: **К. Ниязов**